

BİREYSEL BAŞVURU KARARLARININ İDARİ YARGIDA OBJEKTİF İŞLEVİ -DANIŞTAY VERGİ DAVA DAİRELERİ KURULU KARARLARI BAĞLAMINDA BİR İRDELEME-

*The Objective Function of Individual Application Judgments in
Administrative Jurisdiction - An Examination in the Context of the
Judgments of the Council of State Assembly of Tax Law Chambers-*

Yunus Emre YILMAZOĞLU*

ÖZ

Bireysel başvuru sistemi, temel hak ve özgürlük ihlallerinin giderilmesini ve bunların önlenmesini amaçlar. İç hukukta bireysel başvuru mercii olarak görev yapan Anayasa Mahkemesinin kararlarıyla temel hak ve özgürlüklerin korunmasına dair anayasal ölçütler somutlaşmaktadır. Bu ölçütler yasama, yürütme, idare ve yargıya yol göstermekte ve sınır çizmektedir. Ancak bu ölçütlerin gerçek anlamda hayata geçirilmesi, kamu gücü kullanan organlar tarafından, bireysel başvuru kararlarının işlevinin sadece bireysel olmadığının, genele yönelik objektif bir işlevinin de bulunduğu kabul edilmesiyle mümkün olur.

Bu objektif işlev, idari yargının hukuka uygunluk denetimi için de yol göstericidir. İdari yargı mercilerinin hukuka uygunluk denetiminde esas alacağı hukuk kavramı, kanunlarla sınırlı olarak anlaşılmalıdır, temel hak ve özgürlüklerin korunmasına ilişkin ölçütlerle hak eksenli bir içerik kazanmalıdır. İdari yargı mercileri, Anayasa'yı hukuka uygunluk denetiminde

Makale Geliş Tarihi / Date Received: 02.05.2025.

Makale Kabul Tarihi / Date Accepted: 18.08.2025

* Dr., Danıştay Vergi Dava Daireleri Kurulu Kıdemli Tetkik Hâkimi, E-posta: yemrey82@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4485-7439>.

doğrudan ölçüt bir norm kabul ederek uygulamalı ya da mevzuatın yorumunda anayasal ölçütleri gözeterek kanunlarla sınırlanmış bir yorumdan daha geniş bir perspektifle bu denetimi gerçekleştirmeli ve adaleti sağlamalıdır. Bireysel başvuru kararlarının objektif işlevi, bu ölçütlerin yaygınlaşmasında ve idari yargı denetiminin hak eksenli bir yaklaşım kazanmasında önemli rol oynar.

Çalışmada, bireysel başvuru kararlarının Danıştay Vergi Dava Daireleri Kurulu kararları üzerindeki etkileri ve Kurul tarafından yürütülen hukuka uygunluk denetimine kazandırdığı hak eksenli içerik incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Bireysel başvuru, ikincillik ilkesi, objektif etki, idari yargı, hukuka uygunluk denetimi.

ABSTRACT

The individual application system aims to remedy and prevent violations of fundamental rights and freedoms. Through the judgments of the Constitutional Court, which serves as the authority for individual applications within domestic law, constitutional standards for the protection of fundamental rights and freedoms are concretized. These standards guide and set boundaries for the legislative, executive, administrative, and judicial branches. However, the genuine implementation of these standards is only possible if the organs exercising public power recognize that the function of individual application judgments is not merely individual but also carries an objective function directed at the general public.

This objective function also serves as a guide for the legality review conducted by administrative courts. In the legality review carried out by administrative judicial authorities, the concept of law should not be understood as limited solely to statutes but should acquire a rights-based content shaped by standards related to the protection of fundamental rights and freedoms.

This study will examine the impact of individual application judgments on the judgments of the Council of State Assembly of Tax Law Chambers and the rights-based content these judgments have contributed to the legality review conducted by the Assembly.

Keywords: Individual application, subsidiarity principle, objective function, administrative judiciary, review of lawfulness.

GİRİŞ

Hukuk devleti olma ülküsü ile temel hak ve özgürlüklerin korunması arasındaki keskin ve içkin bağılık, devlet adına kamu gücü kullanımında dikkat ve özen gerektirir. Bir hukuk devletinde bu dikkat ve özenin, temel hak ve özgürlüklerin korunmasına dair hukuk kuralları rehberliğinde oluşması elzemdir. Bu kuralların bulunduğu hukuk kaynaklarından biri de anayasadır. Bireysel başvuru sistemi, temel hak ve özgürlüklere ilişkin ihlallerin önlenmesi ve bu hak ve özgürlüklerin daha etkin bir biçimde korunabilmesi amacıyla kabul edilmiştir. Anayasa Mahkemesi, temel hak ve özgürlüklerin korunmasına dair 1982 Anayasası'nda öngörülen ölçütleri kararlarıyla somutlaştırırken, aynı zamanda, bu yolla yasama organı, yürütme organı ve idare ile yargı mercilerine kamu gücü kullanımının birer tezahürü olan ve karar, işlem ve eylemleri ile ihmali tasarruflarında yön gösterir ve sınır çizer. Ancak bireysel başvuru kararlarıyla somutlaşan bu ölçütlerin gerçek anlamda hayata geçirilmesi, kamu gücü kullanan bu organlar tarafından, anılan kararların işlevinin bu kararlarla sınırlı olmadığı ve bunların objektif işlevi sayesinde genele yönelik etkilerinin bulunduğu kabul edilmesi ve bu doğrultuda kamu gücü kullanımına yönelik tasarruflarda bu kararlarda gösterilen anayasal ölçütlere riayet edilmesiyle mümkün olur.

Bireysel başvuru kararlarının bağlayıcılık ve işlevinin, başvurunun *bireysel nitelikte olması, somut bir olay bağlamında yapılması ve başvuruya konu müdahalenin neden olduğu hak/özgürlük ihlalinin giderilmesi talebini konu edinmesi* gibi nitelikleri ön plana çıkarıldığında sadece başvuru konusu olayla sınırlı olduğu savunulabilir. Bireysel başvuru kararlarının genele yaygın olması gereken sonuçlarının bulunabileceğini yadsıyan bu yaklaşım, temel hak ve özgürlüklerin korunması açısından olay bazında ayrı ayrı denetim yapılmasını gerekli kıldığından, her somut olayın olağan hukuk yollarının tüketilmesinden sonra Anayasa Mahkemesi önüne taşınmasını gerektirmektedir. Ancak bazı hukuki ve pratik engellerin bu yaklaşımı temelsiz bıraktığı karşıt bir argüman olarak ileri sürülebilir.

Bu noktada, bireysel başvuru sistemine dair ontolojik bir unsur olan *ikincillik ilkesi, Anayasa'nın üstünlüğü ilkesi ve Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcılığına ilişkin hukuki düzenlemeler hukuki engeller* başlığı altında toplanabilir. Anayasa Mahkemesinin teşkilat yapısının bu iş yükünü kaldırabilecek nitelikte olmaması, bu yaklaşımın bireysel başvuru yolunu dördüncü derece şikâyet mercii haline getirmesi ve neden olacağı iş yüküyle Anayasa Mahkemesini temel hak ve özgürlüklerin korunmasına dair

asıl işlevini icra etmekten alıkoyması gibi hususlar da *pratik engeller* olarak sıralanabilir.

Bu bağlamdan hareketle bireysel başvuru kararlarının, inceleme konusunu oluşturan müdahaleden bağımsızlaşabilen, kararlara benzer diğer müdahalelerde de uygulanma kabiliyeti kazandıran ve bunun da ötesinde Anayasa'nın üstünlüğü ilkesi bağlamında kamu gücü kullanan organları anayasal ölçütlere riayet etme, mevzuatı Anayasa'ya uygun yorumlayarak uygulama ya da Anayasa'yı doğrudan ölçüt norm kabul ederek uygulama hususunda disipline eden bir işlevinin olması gerektiği ileri sürülebilir. Bu anlaşılma biçimi doğrultusunda, bireysel başvuru kararlarının, kararlara konu müdahalelerin kapsamını aşan ve bu müdahaleyle ilgili değerlendirmeleri yaygınlaştıran niteliği *objektif işlev* olarak tanımlanabilir.

Kamu gücü kullanımı, idarenin tesis ettiği işlemler ve icra ettiği eylemler ile bunların hukuka uygunluğunun denetimine ilişkin idari yargı mercilerinin yürüttüğü yargılama faaliyetinde de söz konusu olmaktadır. Bireysel başvuru kararlarının objektif işlevi, idari yargının gerçekleştirdiği hukuka uygunluk denetimi ve idarenin işlem tesis etme ve eylemde bulunma süreçleri açısından da istikamet belirleyici niteliktedir.

İdari yargı mercileri tarafından icra edilen hukuka uygunluk denetiminde referans alınan *hukuk* kavramından ne anlaşılması gerektiği bu denetimin kapsamının sınırlarını belirler, ona içerik kazandırır. Bireysel başvuru kararlarının objektif etkisi ise bu içeriğin temel hak ve özgürlüklerin korunmasına dair ölçütler temelinde şekillenmesini sağlar. Hukuka uygunluk denetiminin tam anlamıyla gerçekleştirilebilmesi, denetimde, hâkimin sadece kanun ve kanun altı düzenlemelerle sınırlı bir denetim yapmamasını, bu sınırlı adalet anlayışından sıyrılarak özgün bir bakış açısıyla farklı hukuk kaynaklarını referans almasını gerekli kılar. Hâkimin başvurduğu hukuk kaynaklarının çeşitliliği, denetimin gayesi olan *adaleti tesis etmek* açısından oldukça önemli bir rol oynar. Kişilere haklar tanıyan ve çeşitli yükümlülükler yükleyen *pozitif hukuk kaynakları* sadece kanun ve kanun altı düzenlemelerden ibaret olmadığından, hukuki yorumda da sadece bunlar referans alınamaz. Pozitif hukukun bahsettiği hakların sahipleri uyumsuzluklarda bu haklarının korunmasını beklediğinden, adalet, pozitif hukuk kaynakları sınırlanmadan tamamının denetimde referans alınması suretiyle tesis edilebilir.

Denetimde hukuk kaynakları olarak sadece kanun ve kanun altı düzenlemelerin yoruma kapalı bir biçimde ve lafzen esas alınması ya da

yapılan yorumların sadece bu hukuk kaynaklarının çerçevesiyle sınırlanması, adaletin temininde daha sınırlı bir sonucun ortaya çıkmasına yol açar. Kanunların genel, kişilik dışı, soyut ve statik olma niteliği, hukuka uygunluk denetimini sadece kanunlarla sınırlayan hâkimin, idari işlem ve eylemin denetiminde elini daraltır. Hükme esas alınacak hukuki değerlendirme ve gerekçenin oluşturulmasında uyumsuzluğun esasını etkileyebilecek nitelikteki kavram, olay ve olguların hukuki karşılığını kanun ve kanun altı düzenlemelerde bulamayan hâkim, hukuki yorumunu diğer pozitif hukuk kaynaklarıyla zenginleştiremediği takdirde somut olayın değerlendirilmesi açısından belirleyici nitelik taşıyan bu unsurlara hukuki değer atfetmeyerek davanın reddine yönelebilir. Kanun ya da kanun altı düzenlemelerde koşulların kazuistik bir biçimde ele alınmış olması da başvurulacak yorum kaynakları çeşitlendirilmediği müddetçe, hukuki denetime, somut olay adaletini gerçekleştirecek bir içerik kazandıramayabilir.

Anılan sonucun önlenebilmesi, hâkimin, uyumsuzluğun çözümünde kanun ve kanun altı düzenlemelerle çizilen çerçeveye kendini sınırlamamasını, farklı hukuk kaynaklarında yer alan ölçütleri de denetimde esas almasını gerektirir. Bilhassa temel hak ve özgürlüklerin korunması söz konusu olduğunda bu ölçütlerin yer aldığı Anayasa, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve benzeri metinlere başvurulması hukuk devleti ilkesi açısından temel bir zorunluluktur. Bireysel başvuru kararlarının objektif işlevi de bu ölçütlerin diğer hukuki uyumsuzlukları kapsayacak biçimde yaygınlaştırılmasında önemli bir rol oynar.

İdari yargı hakiminin temel hak ve özgürlüklerin korunmasına ilişkin ölçütlere hukuka uygunluk denetiminde yer vermemesi, denetimin kapsamını kanun ve kanun altı düzenlemelerle sınırlayarak dar bir kalıp içine kendisini hapsedmesi ve ayrıca bireysel başvuru kararlarının objektif etkisinin bulunmadığını düşünerek her hukuki uyumsuzlukta olayın temel hak ve özgürlüklerle ilgili boyutunun denetimini Anayasa Mahkemesine bırakması bireysel başvuru sistemine ve onun dayandığı temel ilkelerden olan ikincillik ilkesine ne kadar uygundur? Bu yaklaşım biçimi, acaba bireysel başvuru mercilerini, kendilerinin ısrarla olmadıklarını belirttikleri *süper temyiz merciine/dördüncü derece şikâyet merciine* mi dönüştürmektedir¹? Bireysel

¹ Anayasa'nın 148. maddesinin dördüncü fıkrasında "*Bireysel başvuruda, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz.*" kuralına yer verilmiş olmakla birlikte, bir temel hak ve özgürlüğün ihlal edildiği iddiasının yargı mercilerince dikkate alınmaması ya da bu konuda yargı mercilerince yapılan değerlendirmenin Anayasa'ya

başvuru mercileri her somut olay bazında değerlendirme yapabilmelerini temin edecek organizasyon yapısına sahip midir? Anayasa Mahkemesinin ihlal kararı sonrasında, ihlali gidermek için yeniden yürütülen yargılama sürecinde hâkimi, Anayasa hükümlerine uygun karar vermeye/mevzuatı Anayasa'ya uygun yorumlamaya zorlayan hukuki bir neden (6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 50. maddesi ve bunun yorumuna ilişkin Anayasa Mahkemesi içtihatları²) var olmakla birlikte, acaba bireysel başvurudan önce uyuşmazlığın idari yargı merciince çözümü aşamasında temel hak ve özgürlüklerin korunmasına dair kuralların uyuşmazlığın çözümünde dikkate alınmasını sağlayacak bir hukuki argüman mevcut mudur? Acaba bireysel başvuru sisteminin dayandığı temel ilkeler, hâkimin kanunla sınırlı yaklaşım biçiminin doğru olmadığını mı ortaya koymakta ve hukuka uygunluk denetiminde hukuk kavramının sadece kanun ve altı düzenlemelerle sınırlı algılanmamasını mı gerekli kılmaktadır? Her şeyden öte bireysel başvuru sistemiyle amaçlanan temel hak ve özgürlüklerin ayrı ayrı giderimini mi sağlamaktır yoksa anayasal düzen oluşturmak ve bu düzen içinde hukuku koruyarak kamu gücü kullanımında temel hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesini önleyecek bir bilince mi ulaşmaktır?

Bu çalışmada anılan soruların cevaplarını aramaya çalışacağız. Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruda verdiği kararların objektif işlevi, idari yargı mercilerinin hukuka uygunluk denetimini, mevzuatın kanuni düzenlemeler boyutunu aşamayan sınırlı bir adalet anlayışına hapsedilmiş, kısıtlı yorumundan kurtarmakta ve anayasal ölçütler temelinde hak eksenli bir yaklaşımla ele alınmasını sağlamaktadır. Bu temelden hareketle çalışmada öncelikle doktrin ve Anayasa Mahkemesi kararlarında objektif işlevin nasıl anlamlandırıldığını okuyucuya aktaracağız. Daha sonra inceleme konumuzun hukuk metodolojisini de ilgilendiren boyutunu yadsımadan idari yargı mercileri tarafından yürütülen “hukuka uygunluk denetimi” kavramına hak eksenli bir içerik kazandıracağız. Son olarak, objektif işlevin Danıştay Vergi Dava Daireleri Kurulu (VDDK/Kurul) kararlarına yansıma biçimini ortaya koyabilmek için hukuka uygunluk denetimine hak eksenli bir içeriğin kazandırıldığı bazı Kurul kararlarını nakledip çalışmayı nihayete erdireceğiz.

uygunluğunun incelenmesinin gerektiği durumlarda Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruda bu yönüyle temyiz mercii hüviyetini kazanacağı açıktır.

² Çok sayıda karar arasından bakınız. AYM, Başvuru No: 2014/8875, Karar Tarihi: 7/6/2018, par. 54-60, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

I. ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARININ SUBJEKTİF VE OBJEKTİF BAĞLAYICILIĞI İLE İŞLEVİ

Genel anlamda bir yargı kararı, somut bir uyuşmazlık açısından çözüm sunma haricinde “bağlayıcılığı ve etki alanıyla” hukukun yürürlüğü sonucunu da ortaya koyar³. Bu anlamda Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruda verdiği kararların bağlayıcılığı ve işlevi, anayasa hukukunun yürürlüğünü ortaya koyar ve anayasal düzeni tesis eder. Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruda verdiği bir temel hak ve özgürlüğün ihlal edildiğini⁴ saptayan kararlarının hukuk düzeninde doğurduğu sonuçlar *kesinlik*, *bağlayıcılık* ve *işlev* (etki) başlıkları altında incelemeye tabi tutulabilir.

A. Kararların Kesinliği

Anayasa’nın 153. maddesi ile 6216 sayılı Kanun’un 66. maddesinin (1) numaralı fıkrasında⁵, Anayasa Mahkemesinin denetim yolları arasında bir farka yer vermeden kararlarının *kesin nitelikte* olduğunu hükme bağlamıştır. *Karan’a* göre Anayasa’nın 153. maddesinin birinci fıkrasındaki *kesin* ibaresi Mahkemenin bireysel başvuru kararları dahil tüm yargısal kararları açısından geçerlidir⁶.

Anayasa Mahkemesi kararlarının aleyhine bir kanun yoluna başvurmak olanaklı olmadığından⁷ inceleme konumuz itibarıyla Mahkemenin bireysel

³ Yasemin Işıktaç ve Sevtap Metin, Hukuk Metodolojisi (Filiz Kitabevi, 2023), 164.

⁴ Temel hak ve özgürlüğün ihlal edilmediğini saptayan kararlarla bazı açıkça dayanaktan yoksunluk nedeniyle kabul edilmezlik kararları da bir temel hak ve özgürlüğün hangi şartlar altında ihlal edilmiş olmayacağına yönelik belirlemeler içerdiğinden hak ve özgürlüğün korunması noktasında aksi yönden bir sınır çizmekte ve bu nedenle içerdiği genel ilkeler ve bunların olaya uygulanışına ilişkin değerlendirmeler boyutuyla kıymet taşımaktadır.

⁵ Mevzuatın yazımında, bir kanunun ilgili maddesinde yer alan bir fıkranın başına numara konulmuşsa, bu makalede ilgili fıkra rakamla [örneğin, ... Kanun’un ... maddesinin (1) numaralı fıkrası] belirtilmiş, makalede değinilen fıkra mevzuat kaleme alınırken rakam verilmesi usulü benimsenmemişse ilgili fıkra numarası yazıyla [örneğin, ... Kanun’un ... maddesinin birinci fıkrası] ifade edilmiştir.

⁶ Ulaş Karan, Öğretide ve Uygulamada Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı ve İcrası Norm Denetimi ile Bireysel Başvuru Usulünde Verilen Kararlar Özelinde Bir İnceleme (On İki Levha Yayıncılık, 2018), 134 (genel kurul, bölüm ve komisyon kararlarının kesinliği 128; idari ret kararlarının itiraza tabi olması, 128, tedbir kararlarının kesin hüküm niteliğinde olmaması, 128-9).

⁷ Ergun Özbudun, Türk Anayasa Hukuku (Yetkin Yayıncılık, 2014), 449. Zafer Gören, Anayasa Hukuku (Yetkin Yayıncılık, 2020), 396. Karan, Öğretide ve Uygulamada, 91-2. Osman Korkut Kanadoğlu ve Ahmet Mert Duygun, Anayasa Hukukunun Genel Esasları (On İki Levha Yayıncılık, 2021), 498-9.

başvuru yolunda verdiği kararların kesin hüküm niteliğinde olduğu açıktır⁸. Anayasa Mahkemesi nezdinde bireysel başvuru yolu tüketildikten sonra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) nezdinde bireysel başvuruda bulunmak mümkün olmakla birlikte, AİHM bir temyiz mercii olmadığı gibi AİHM önündeki bireysel başvuru yolu da Anayasa Mahkemesi tarafından verilen kararın kesinleşmesini sağlayan bir kanun yolu değildir.

Çelebi, bireysel başvuru kararlarının *şekli ve maddi anlamda kesin hüküm* teşkil ettiğini ifade etmektedir⁹. Karan, 6216 sayılı Kanun'un 66. maddesinin (1) numaralı fıkrası ile Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 81. maddesinin (3) numaralı fıkrası gereğince ihlal kararlarının *şekli anlamda kesin hüküm* niteliğinde olduğuna; öte yandan, ihlal kararlarının, tekrar davaya konu edilememe ve daha sonraki yargılamalar açısından bağlayıcı olma nitelikleri ve benzer ihlallere yol açabilecek kamu gücü kullanan diğer organlar açısından yasaklayıcı etkisi nedeniyle *maddi anlamda kesin hüküm* teşkil ettiğine işaret etmektedir¹⁰.

B. Kararların Bağlayıcılığı ve İşlevi

1. Kavramların Mahiyeti

Kararların *bağlayıcılık* ve *işlevi* birbirinden farklı olarak ele alınması gereken iki kavram olup bu bağlamda kararların bireysel (subjektif) ve genel (objektif) sonuçları bağlamında farklı boyutlarda irdelenebilir.

Kararın *bağlayıcılığı*, kararın geçerliliğini, karara uymakla yükümlü olmayı ve gereklerini yerine getirmeyi anlatan bir kavramdır. Karşıt anlamdaki "ihtiyarilik"¹¹ de bağlayıcılık kavramını aksi ile tanımlamada yardımcı olabilir. Mahkeme kararlarının bağlayıcılığı ise "*kesinleşmiş kararlar ortaya çıkan hukuki duruma kişiler ve idari kurumlar tarafından uyma ve ilgili kararı icra etme zorunluluğu*"¹² anlamını taşımaktadır. Bağlayıcılık taşımayan bir kararın hukuk düzeninde fonksiyonel bir değerinin olduğundan söz

⁸ Karan, Öğretide ve Uygulamada, 92, 127.

⁹ Ece Göztepe Çelebi, "Bireysel Başvuru Kararlarının Bağlayıcılığı ve İcrası Sorunu ile Kurumsallaşma İhtiyacı," Anayasa Yargısı 33, (2016): 100.

¹⁰ Karan, Öğretide ve Uygulamada, 91-2, 128. Korkut Kanadoğlu, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (On İki Levha Yayıncılık, 2015), 262.

¹¹ Kemal Gözler, Hukuka Giriş (Ekin Yayınları, 2012), 60.

¹² İsmail Köküsarı, "Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Yolunda İhlal Kararlarının Kesinliği, Bağlayıcılığı ve Etkisi," *Erzincan Binalı Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 22, no. 1-2 (2018): 37-8.

edilemez¹³. Bağlayıcılık, bu hususta somut hukuki düzenlemelerin varlığını¹⁴ ve bağlayıcı olduğu muhatapların belirliliğini¹⁵ gerekli kılmaktadır. Bireysel başvuru kararları sadece bireysel bir hakkın giderimini teminat altına almaz, aynı zamanda anayasal düzenin tesisi açısından emsal niteliği taşır. Anayasal düzenin tesisi için demokratik hukuk devleti ilkesinin bir gereği olarak Anayasa'nın üstünlüğünün sağlanması, Anayasa Mahkemesi tarafından üretilen hukukun somutlaştığı kararlara bağlayıcılık ve icra edilebilirlik tanınmasını gerekli kılmaktadır¹⁶.

Bağlayıcılığın subjektif ve objektif olmak üzere iki boyutunun bulunduğu dile getirilmektedir. *Subjektif bağlayıcılık*, başvuruya konu olay bağlamında ihlal kararının gereklerini yerine getirmesi gereken süjeler ve onların yükümlülüklerine ilişkindir. Bu bağlamda tazminat ödeme veya ilgili başvuruya konu olayda yeniden yargılama gibi yükümlülükler kararın subjektif bağlayıcılığı kapsamında alınması gereken tedbirlerdir. *Objektif bağlayıcılık*ta ise bir ihlal kararı verildikten sonra, benzer ihlallerin önlenmesi için kamu gücü kullanan ilgili makamların genele yönelik olarak tedbirler alınması hususunda irade göstermesi/yükümlülük altına girmesi söz konusu olmaktadır. Mevzuat, içtihat ya da idari tasarruf değişiklikleri gerçekleştirme konusunda iradeye sahip olma/bu konuda yükümlülük altına girme objektif bağlayıcılık kapsamında değerlendirilmektedir¹⁷.

Objektif bağlayıcılığı açıkça ortaya koyan ve ihlali durumunda yaptırım öngören yasal bir düzenleme bulunmamaktadır¹⁸. Bununla birlikte, Anayasa hükümlerinin bağlayıcılığı ve bireysel başvuru yolunun ihdas edilmesinden beklenen amaç (temel hak ve özgürlük ihlallerine iç hukukta çözüm bulunarak AİHM'ye yapılan başvuru sayısının azaltılması) dikkate alındığında ihlal kararının ilgililer nezdinde objektif bağlayıcılık oluşturacağında tereddüt bulunmamaktadır¹⁹.

¹³ Semih Batur Kaya, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvurunun Etkileştirilmesi: Kararların Bağlayıcılığı ve İcrası (Yetkin Yayıncılık, 2022), 35.

¹⁴ Hacı Ali Açıkgül, "Bireysel Başvuru Kararlarının İcrasına İlişkin Düzenlemeler ve Kurumsal Yapılanma İhtiyacı," Anayasa Yargısı 33, (2016): 128.

¹⁵ Basri Bağcı, "Bireysel Başvuru Kararlarının Objektif İşlevi," içinde Zühtü Arslan'a Armağan, ed. Engin Yıldırım, Yusuf Şevki Hakyemez, Murat Şen, Ömer Gedik (Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2024), 1010.

¹⁶ Kaya, Kararların Bağlayıcılığı ve İcrası, 30-1.

¹⁷ Bağcı, "Bireysel Başvuru," 1010.

¹⁸ Turgut Baymuş ve Eray Acar, "Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararlarının Bağlayıcılığı Üzerine Bir Değerlendirme," Dumlupınar Üniversitesi İİBF Dergisi 11, (2023): 127, <https://doi.org/10.58627/dpuibf.1300347>. Bağcı, "Bireysel Başvuru," 1015.

¹⁹ Bağcı, "Bireysel Başvuru," 1015.

Objektif bağlayıcılık, anayasal düzenin tesisine yönelik genel tedbirler alınması hususunda kamu gücü kullanan organların ihlal kararıyla arasındaki bağlantıyı ortaya koymaktadır. Bireysel başvuru merciine duyulan güven, kararın gerekçelerinin anayasal dayanaklarının sağlamlığı ile kamu gücü kullanan kurumlarla oluşturulacak iş birliği ve iletişim objektif bağlayıcılığın hayata geçirilmesini etkileyen faktörlerdir²⁰. Objektif bağlayıcılıkla ilgili iradenin kısa sürede oluşması beklenemeyeceğinden bu konuda Anayasa Mahkemesinin daha aktif bir tutum takınması gerektiği de savunulmaktadır²¹.

Subjektif bağlayıcılıkta ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmakla yükümlü olan muhatap Anayasa Mahkemesi tarafından belirlenmektedir. Objektif bağlayıcılıkta ise muhatapların belirlenmesi kolay olmadığı gibi²² bu noktada daha çok kamu gücü kullanan organların anayasal düzene uyum sağlama iradesi ile ihlal kararından kendine pay çıkarabilme inisiyatifi ön plana çıkmaktadır.

Kararın *işlevi* ise bu yönde açık hukuki düzenlemeler bulunsun ya da bulunmasın bir kararın hukuk düzeninde bir fonksiyon yerine getirme kabiliyetini²³ ifade etmekte ve bu kavramda ilgililerin kararın icrasını yaygınlaştırma hususundaki konumlanma biçimi önem kazanmaktadır. *Subjektif işlev*, başvuruya konu olayda ihlal kararının yerine getirdiği fonksiyonu; *objektif işlev* ise benzer olaylarda kararın etkisini anlatmaktadır²⁴. Bireysel başvuru kurumunun varlık nedeni ile objektif işlevi arasında organik bir bağlılık mevcuttur²⁵.

Objektif bağlayıcılık ve *objektif işlevin* farkı ise şu şekilde ortaya konulabilir: Kamu gücü kullanan bir makamın ihlal kararlarının gerekçelerinin genele yönelik bir biçimde yerine getirme iradesine sahip olması kararlar ile ilgili objektif bağlayıcılığı, genele yönelik tedbirlerin alınması ise kararın objektif işlevini betimlemektedir. Bireysel başvuru kararlarının objektif bağlayıcılığına ilişkin pozitif hukukta bir düzenleme bulunmamakla birlikte,

²⁰ Bağcı, “Bireysel Başvuru,” 1015.

²¹ Bağcı, “Bireysel Başvuru,” 1013-5.

²² Bağcı, “Bireysel Başvuru,” 1013, 1015.

²³ Bağcı, “Bireysel Başvuru,” 1008.

²⁴ Bağcı, “Bireysel Başvuru,” 1010. Mahmut Koca ve Nihat Bulut, “Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Üzerine Verdiği Kararların Objektif Etkisi,” içinde Zühtü Arslan’a Armağan, ed. Engin Yıldırım, Yusuf Şevki Hakyemez, Murat Şen, Ömer Gedik (Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2024), 1453.

²⁵ Bağcı, “Bireysel Başvuru,” 1032.

bu eksiklik, anılan kararların objektif işlevinin bulunmadığı anlamına gelmez²⁶. Bu bağlamda kamu gücü kullanan organların ve özellikle yargı mercilerinin Anayasa Mahkemesinin yorumunu sıradan bir yol göstericiliğin ötesinde öncelikle dikkate almaları gerektiği dile getirilmektedir²⁷. Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruda kullandığı bazı tedbirler (pilot karar usulü, feragate rağmen inceleme sürdürülerek başvurunun sonuca bağlanması, yasama organına çağrıda bulunma, ihlal kararının Adalet Bakanlığına bildirilmesi, kararların Resmî Gazete’de ve Mahkemenin İnternet sitesinde yayımlanması) ile bireysel başvurunun dayandığı ikincilik ilkesinin ise objektif işlevi pekiştirici nitelik taşıdığı dile getirilmektedir²⁸.

Objektif işlev hususunda dar ve geniş anlamda olmak üzere ikili bir ayrıma daha ihtiyaç duyulduğunu düşünüyoruz.

Buna göre *dar anlamda objektif işlev*, ihlal kararlarında ortaya konulan genel ilke ve esasların aynı/benzer nitelikteki uyuşmazlıklarda dikkate alınmasını, gerekli mevzuat, içtihat ve idari tasarruf değişikliklerinin gerçekleştirilmesini ifade etmektedir.

Geniş anlamda objektif işlev ise Anayasa’da yer alan temel hak ve özgürlüklerin korunmasına ilişkin kuralların, Anayasa Mahkemesi içtihatlarında belirlenen genel ilke ve esaslar ışığında yorumlanarak (aynı/benzer nitelikteki uyuşmazlık şartı aranmaksızın) doğrudan uygulanmasını²⁹/başka bir anlatımla, uyuşmazlıkların çözümünde, Anayasa kurallarına, Anayasa Mahkemesi içtihatları bağlamında, doğrudan uygulanma kabiliyetinin kazandırılmasını ifade etmektedir. Geniş anlamda objektif işlev, uyuşmazlığın çözümünde uygulanacak mevzuatın Anayasa uygun

²⁶ Koca ve Bulut, “Anayasa Mahkemesinin,” 1461.

²⁷ Koca ve Bulut, “Anayasa Mahkemesinin,” 1461.

²⁸ Bağcı, “Bireysel Başvuru,” 1015-6.

²⁹ Zühtü Arslan, “*Adli-İdari Yargıda Bireysel Başvuru İhlal Kararları ve İhlalin Sonuçlarının Ortadan Kaldırılması*” Konulu Bölge Toplantısında Yapılan Açış Konuşması (Bursa, 2022), <https://anayasa.gov.tr/tr/baskan/konusmalar/anayasa-mahkemesinin-ihlal-kararlarinin-etkileri/>. “...ihlal kararlarının benzer durumda olanlara da uygulanması ve ihlal kararlarında ortaya konulan ilke ve esasların özellikle kamu makamlarınca dikkate alınması...” gerektiği hakkında: Koca ve Bulut, “Zühtü Arslan’a Armağan,” 1448. “*anayasal sistemlerde herkesin ve bu arada tüm yargıçların üstün norm olan anayasaya uygun hareket etmesi ve önündeki uyuşmazlığın çözümünde uygulayacağı normlara, mümkünse anayasaya uygun bir yorum yüklemesi zorunluluğu*”nın bulunduğu hakkında: Ozan Ergül, “Bireysel Başvuru Üzerinden Hukuk Metoduna Odaklanmak: Norm somutlaşması, İhmal Yaptırımı ve İçtihat Farklılığı Özelinde Bir Genel Değerlendirme,” *Anayasa Yargısı* 35 (2018): 226.

yorumlanması yanında Anayasa kuralları doğrudan dayanak gösterilmek suretiyle hüküm kurulmasını da ifade eder. Dar anlamda objektif işlevden farklı olarak geniş anlamda objektif işlevde somut bir bireysel başvuru kararından hareket edilmez. Bir Anayasa hükmünün bireysel başvuru kararlarında ortaya konulan yorumu bütünsel açıdan ele alınarak Anayasa Mahkemesinin temel hak ve özgürlüklerinin korunmasına ilişkin belirlediği ölçütler bir arada değerlendirilir ve uyuşmazlıkların çözümünde kullanılabilecek referans bir içtihat bloku oluşturulur. Uyuşmazlıkların çözümünde değerlendirme de bu blok referans alınarak yapılır.

Ayrıca geniş anlamda objektif işlev, “hukuk”, “uygulanması gereken hukuk”, “hukuk normları arasındaki ilişki” ve “uygulama yöntemi” gibi kavramlara cevap aranmasını gerekli kıldığından bir hukuk metodolojisi sorununa vücut verir³⁰. Temel hak ve hürriyetlerin etkin korunması, gerçekleşmiş ihlallerin *tespit ve gideriminden* öte yeni ihlallerin *önlenmesine* bağlı olduğundan ve temel hak ve hürriyetlerin korunmasında idari makamlar ile yargı mercileri *birincil nitelikte* sorumluluk taşıdığından objektif işlevin sadece dar anlamıyla değil geniş anlamıyla uygulanırlık kazanması önem arz etmektedir. Metodolojik bir irdeleme temelinde idari davaların çözümünde geniş anlamda objektif işleve ileride “Hak Eksenli Yaklaşımla Hukuka Uygunluk Denetimi” başlığı altında yer vereceğiz.

Çalışmanın izleyen bölümünde bireysel başvuru kararlarının bağlayıcılığı ve işlevine doktrin ve Anayasa Mahkemesi kararlarında yüklenen anlamı irdeleneceğiz.

2. Bireysel Başvuru Kararlarının Bağlayıcılığı ve İşlevi

Anayasa’nın 153. maddesinin son fıkrası ile 6216 sayılı Kanun’un 66. maddesinin (1) numaralı fıkrasında Anayasa Mahkemesi kararlarının “*yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzelkişileri*” bağlayacağı kuralına yer verilmiştir. Anılan Anayasa ve kanun hükümleri uyarınca Anayasa Mahkemesi kararları *erga omnes* (herkesi bağlayıcı) niteliktedir³¹. Yargı kararlarının bağlayıcılığı konusunda Anayasa’nın 138. maddesinde sayılan devlet organlarından farklı olarak Anayasa’nın 153. maddesinde yargı mercilerine de yer verilmiş olmasının,

³⁰ Ergül, “Bireysel Başvuru Üzerinden,” 225-6.

³¹ A. Ülkü Azrak, “Türk Anayasa Mahkemesi,” İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 28, no. 3-4 (1962): 690. Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, 456. Gören, Anayasa Hukuku, 396. Karan, Öğretide ve Uygulamada, 97. Abdurrahman Eren, Anayasa Hukuku Dersleri (Seçkin Yayıncılık, 2024), 1151.

Anayasa Mahkemesinin yetki tekeli korumak adına dile getirildiği ifade edilmektedir³².

5982 sayılı Kanun değişikliği ile Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruları karara bağlama yetkisi verilirken, Anayasa'nın kararlarının niteliğini düzenleyen 153. maddesinde bireysel başvuru kararlarının bağlayıcılığı yönünden yeni/özgü bir düzenleme ihdas edilmemiştir³³. Dolayısıyla bireysel başvuru kararlarının da bağlayıcılık yönünden aynı kapsamda değerlendirilmesi gerekir³⁴.

Çelebi, bireysel başvuru kararlarının genel bağlayıcılığa sahip olduğunu belirtmektedir³⁵.

Şirin, 6216 sayılı Kanun'un 50. maddesinin (2) numaralı fıkrasındaki kural dikkate alındığında, bireysel başvuru kararlarının gerekçelerinin bağlayıcı olduğunu, bir yargı kararı olarak taraflar için bağlayıcı olduğu ve *res iudicata* (kesin hüküm) sayıldığı konusunda bir tereddüt bulunmadığını, meselenin bu kararların kamu gücü kullanan diğer makamlar ve yargı mercileri açısından bağlayıcı olup olmadığı hususunda düğümlendiğini ifade etmektedir³⁶. *Şirin*, anılan kural uyarınca yeniden yargılamaya hükmedildiğinde, yargı mercilerinin "ihlalin nedenini" ve "ihlalin sonuçlarının nasıl ortadan kaldırılacağını" kararda yer alan açıklamalara göre tayin edeceklerinden gerekçenin bağlayıcı olmadığının söylenmesinin ihlale yol açan kararda ısrar edilmesine ve konunun tekrar Mahkeme önüne taşınmasına yol açabileceğini belirtmektedir³⁷.

Eren de konuya aynı kuralda geçen söz konusu ifadeler bağlamında yaklaşmakta ve ihlal kararıyla Anayasa'ya uygun yorumun gösterildiğini ve yeniden yargılama için dosyanın gönderildiği mahkemenin ihlali ve

³² Fazıl Sağlam ve Korkut Kanadoğlu, *Anayasa Yargısı Ders Notları* (On İki Levha Yayıncılık, 2024): 199.

³³ Çelebi, "Bireysel Başvuru Kararlarının," 95-6. Karan, Öğretide ve Uygulamada, 133. Bağcı, "Bireysel Başvuru," 1012.

³⁴ Çelebi, "Bireysel Başvuru Kararlarının," 96. Kaya, Kararların Bağlayıcılığı ve İcrası, 71.

³⁵ Çelebi, "Bireysel Başvuru Kararlarının," 100.

³⁶ Tolga Şirin, *Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Bireysel Başvuru Hakkı* (On İki Levha Yayıncılık, 2015), 262-3. Şirin, *Alman Federal Anayasa Mahkemesi ve Alman öğretisinde sonuca doğrudan tesirde bulunmayan, destekleyici mahiyetteki gerekçelerin bağlayıcı olmadığının savunulduğunu aktarmaktadır*. Şirin, *Bireysel Başvuru Hakkı*, 262.

³⁷ Şirin, *Bireysel Başvuru Hakkı*, 263.

sonuçlarını ortadan kaldırmakla yükümlü olmasının ihlal kararlarının gerekçeleriyle bağlı olduğunu ortaya koyduğunu açıklamaktadır³⁸.

Karan, Anayasa'nın 153. maddesinin birinci ve son fıkralarında yer alan kurallar dikkate alındığında bireysel başvuru kararlarının kesinliği ile ilgili benzer argümanların bu kararların bağlayıcılığı açısından da dile getirilebileceğini, kararların bağlayıcı nitelikte olduğunu, bireysel başvuru kararlarının sadece *inter partes* (tarafları bağlayıcı) nitelikte olduğunu kabulünün bu usulden beklenen faydanın sağlanmasını kısıtlayacağını ve anayasal yorum birliğinin sağlanmasını engelleyeceğini söylemektedir³⁹. Ayrıca *Karan*, bireysel başvuru yolunda normun uygulanmasının Anayasa'ya uygun olup olmadığının değerlendirildiğine ve kararda Anayasa'ya uygun yorumun ortaya konulduğuna dikkat çekmekte, kararların benzer olaylar bakımından da geçerli olduğunu vurgulamakta ve bu nedenle Anayasa'nın 153. maddesinin son fıkrası ile 6216 sayılı Kanun'un 66. maddesinin (1) numaralı fıkrası dikkate alındığında bağlayıcılığının kararların gerekçeleri yönünden de geçerli olduğunu savunmaktadır⁴⁰.

Aynı kurallardan hareketle *İnceoğlu*, bireysel başvuru kararlarının başvuruya konu olayla örtüşen diğer olaylar yönünden de *erga omnes* etki yarattığını zikretmektedir. Ayrıca, bireysel başvurunun çift taraflı bir dava olmaması ve bu yolda kamu gücünün bir tasarrufunun somut bir olay temelinde Anayasa'ya uygunluğunun denetlenerek Anayasa hükmünün nasıl yorumlanacağını Anayasa'nın yorumlanması konusunda nihai merci olan Anayasa Mahkemesi tarafından ortaya konulması nedeniyle ihlal kararını uygulayacak olanlarla sınırlı olmaksızın tüm kamu gücü kullanan organlar açısından kararın gerekçesinin *erga omnes* etkili olduğuna işaret etmektedir⁴¹.

Kaya da kamu gücü kullanan organların Anayasa Mahkemesinin içtihadını değiştirmede müddetçe Mahkemenin yorumu doğrultusunda hareket etmesi gerektiğini ve Anayasa Mahkemesi kararlarının diğer olaylarda da etkili olabilmesinin bağlayıcılığın kararın gerekçesini kapsaması halinde mümkün olacağını belirtmektedir⁴².

³⁸ Abdurrahman Eren, "Hukuki Yorum Yöntemleri Açısından Bireysel Başvuru Kararlarının Anayasanın Yorumuna Etkileri," *Anayasa Yargısı* 33, (2016): 262-63.

³⁹ Karan, *Öğretide ve Uygulamada*, 134. Aynı yönde: Sağlam ve Kanadoğlu, *Anayasa Yargısı Ders Notları*, 200.

⁴⁰ Karan, *Öğretide ve Uygulamada*, 136.

⁴¹ Sibel İnceoğlu, *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru (Türkiye ve Latin Modelleri)* (On İki Levha Yayıncılık, 2017), 301-4.

⁴² Kaya, *Kararların Bağlayıcılığı ve İcrası*, 79-80. Kanadoğlu, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru*, 259. Korkut Kanadoğlu, *Anayasa Mahkemesi* (Beta Yayıncılık, 2004), 278.

Kanadoğlu ve Duygun, bireysel başvuru kararlarının somut olayı aşan şekilde bağlayıcılık taşımasının Anayasa'nın açık hükmünün gereği olduğunu açıklamaktadır⁴³. Ayrıca *Kanadoğlu*, kararların bağlayıcılığının somut olayı aşan ilkeleri de kapsadığını açıklamakta⁴⁴ ve bağlayıcılığın doğurduğu yükümlülükleri, ihlale uğrayan anayasal düzenin yeniden tesisi, anayasaya aykırılıktan kaçınma ve anayasaya uygun davranma başlıkları altında toplamaktadır⁴⁵.

Kamu gücü kullanan ilgili organın ihlali tekrarlayamamasının bağlayıcılığın bir gereği olduğunu savunan⁴⁶ *Sağlam ve Kanadoğlu*, yeniden yargılama kapsamında ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak üzere ihlal kararının gönderildiği mahkemenin kararla bağlı olduğunu, aksi halde mahkeme kararlarının bireysel başvuruya konu yapılmasının anlamsız hale geleceğini ayrıca vurgulamaktadır⁴⁷. Bununla birlikte yazarlar, bireysel başvuru kararının somut dava ve olayla sınırlı hukuki etkilerinin maddi anlamda kesin hükümden kaynaklandığını, bağlayıcı etkinin ise tüm kamu gücü kullanan organların gelecekteki davranışlarını belirleyeceğini ifade etmektedirler⁴⁸.

İhlal kararlarının bireysel başvuruya konu olayda kamu gücü kullanarak temel hak ve özgürlüğe müdahalede bulunan “merci açısından (*inter partes*) bağlayıcılığı” ve “subjektif işlevinin varlığı”, üzerinde tartışmaların yaşandığı bir alan değildir. Bununla birlikte ihlal kararlarının benzer müdahalelere ilişkin uyumsuzluklar açısından uygulanması -objektif işlevi (*erga omnes*)⁴⁹- ihlal kararlarının sayısı arttıkça gündemde yer tutmaya başlayan bir konudur⁵⁰. Anayasaya uygunluk denetiminde merkezi denetim usulünü benimsemiş ülkelerde bireysel başvuru kararlarının objektif işleve sahip olması benimsenen bu modelin doğal sonuçlarından biri olmakla birlikte⁵¹

⁴³ Kanadoğlu ve Duygun, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, 501. Kaya, Kararların Bağlayıcılığı ve İcrası, 79-80.

⁴⁴ Kanadoğlu, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, 259.

⁴⁵ Kanadoğlu, Anayasa Mahkemesi, 274.

⁴⁶ Sağlam ve Kanadoğlu, Anayasa Yargısı Ders Notları, 201.

⁴⁷ Sağlam ve Kanadoğlu, Anayasa Yargısı Ders Notları, 200.

⁴⁸ Sağlam ve Kanadoğlu, Anayasa Yargısı Ders Notları, 202.

⁴⁹ Kavramın “herkese karşı yükümlülükleri ve hakları” ifade ettiği hakkında: Koca ve Bulut, “Anayasa Mahkemesinin,” 1446.

⁵⁰ Yılmaz Akçıl, “Bireysel Başvuru Kararlarının Subjektif ve Objektif Etkisinin İdari Yargı Yönünden İncelenmesi,” Anayasa Yargısı 39, no. 1, (2022): 1.

⁵¹ Karan, Öğretide ve Uygulamada, 126.

Türkiye’de bazı yargı mercileri isteksizlik ya da bilince sahip olmama gibi nedenlerle objektif işlevi yadsıyıcı bir tutum sergileyebilmektedir⁵². Oysa bireysel başvurunun ihdas edilmesinden umulan faydanın temin edilebilmesi objektif işlevin hayata geçirilmesine bağlıdır⁵³.

Bireysel başvuruda bireyin temel hak ve özgürlüklerinin “korunması ve hayata geçirilmesi”⁵⁴ Anayasa Mahkemesi kararının subjektif işlevine işaret etmektedir. Bireysel başvuru, “kendisine kişilik tanınmış “süjelere” özgülenmiş olan temel [hak] ihlallerine karşı ve yine sadece hakkı ihlal edilen “süje” tarafından kullanılabilecek bir başvuru yolu/usuli [hak]⁵⁵” olduğundan, bunun bir sonucu olarak subjektif işlev başvurunun şahsına yönelik bir koruma sağlar⁵⁶. Ancak bireysel başvurunun işlevi bununla sınırlı olmayıp şahsi menfaatlerin teminat altına alınması amacını aşan, etkileri belli bir davanın taraflarının menfaatleri⁵⁷ ya da somut bir olayla sınırlı olmayan ve “kamu yararının sağlanması amacıyla ilişkilendirilebilecek” bir işlevinin olduğu da kabul edilmektedir⁵⁸. Bu bağlamda bireysel başvuru, “objektif Anayasa hukukunun/anayasa düzeninin korunmasına, yorumlanmasına ve geliştirilmesine” hizmet etmektedir⁵⁹. Kısaca bireysel başvuru, subjektif hakların korunması yönüyle “subjektif dava”, “temel haklar düzeni”nin

⁵² Ece Göztepe, “Anayasa Mahkemesi’nin İş Yükünün Azaltılması – Almanya’dan Örnekler ve Çözüm Önerileri,” içinde Bireysel Başvuruda İş Yükü ve Çözüm Önerileri Sempozyumu (Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2022), 232.

⁵³ Bağcı, “Bireysel Başvuru,” 1016. Koca ve Bulut, “Anayasa Mahkemesinin,” 1448.

⁵⁴ Rudolf Mellinghof, “Federal Almanya Cumhuriyeti’nde Anayasa Şikayeti,” Anayasa Yargısı 26, (2009): 33. Ece Göztepe, “Ece Göztepe’nin Konuşması,” içinde Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikayeti/Anlamı, Kapsamı ve Olası Sorunlar) (Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2011), 33. Berkan Hamdemir, Türk Anayasa Hukukunda Bireysel Başvuru (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, 2013), 26, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. Akçil, “Bireysel Başvuru Kararlarının,” 5.

⁵⁵ Tolga Şirin, Türkiye’de Anayasa Şikâyeti (Bireysel Başvuru) İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Almanya Uygulaması ile Mukayeseli Bir İnceleme (On İki Levha Yayıncılık, 2013), 68-9. Eren, Anayasa Hukuku Dersleri, 1204.

⁵⁶ Kanadoğlu, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, 12.

⁵⁷ Karan, Öğretide ve Uygulamada, 125.

⁵⁸ Ali Erdem Doğanoglu, “Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuruda “Başvurunun Reddi Kararı,”” Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 13, no. 2, (2018): 526.

⁵⁹ Mellinghof, “Anayasa Şikayeti,” 33. Ece Göztepe, Anayasa Şikayeti (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, 1993), 17. M. Yavuz Sabuncu ve Selin Esen Arıwine, “Türkiye İçin Anayasa Şikayeti Modeli Türkiye’de Bireysel Başvuru Yolu,” Anayasa Yargısı 21, (2017): 230. Akçil, “Bireysel Başvuru Kararlarının,” 5.

korunması yönüyle de “objektif dava” mahiyetindedir⁶⁰. Objektif yönünün bulunması bireysel başvuruyu diğer davalardan ayırmaktadır⁶¹.

Bireysel başvuru süreci, temel hak ve özgürlüğünün ihlal edildiğini ileri süren bireyin subjektif bir inisiyatifiyle başlamakla birlikte sonuçları itibarıyla objektif bir mahiyet alabilmektedir, bu durum bireysel başvuruyu objektif hukuki koruma aracı haline getirmektedir⁶². Bireysel başvuru yolu, somut olayın koşullarına bağlı olarak bir temel hak ihlaline dayandığından ve bu yolda anayasa hükümleri somut olay bağlamında yorumlanarak somutlaştırıldığından objektif işlevin subjektif işlevden koparılmasına olanak bulunmamaktadır⁶³.

Bireysel başvuruda Anayasa Mahkemesi kararlarının objektif işlevi bağlamında “ihlal vakalarının azaltılması” asıl gaye olup ihlal kararlarının “hukuk sistemi üzerindeki dönüştürücü objektif etkisi” hukuk devleti ilkesinin de bir gereği olarak ön plana çıkmaktadır⁶⁴. Bireysel başvuru “hukukun tüm alanları için objektif bir değer düzeni oluşturan temel hakların içeriğinin açıklanması ve her türlü devlet gücünün denetimi amacına” yöneliktir⁶⁵. Devlet aygıtının tümünü anayasa yargısı tarafından denetlenebilir hale getiren⁶⁶ bireysel başvuruda, subjektif haklardan hareketle Anayasa’nın temel hak ve özgürlükler bağlamında objektif biçimde yorumlanması söz konusu olmaktadır⁶⁷, bu yorumla temel hakların norm alanı tespit edilmekte, sınırlama rejimi irdelenmekte ve bütüncül bir yaklaşımla temel haklar ile diğer maddeler arasındaki ilişki kurulmaktadır⁶⁸. Bu yorumun sonucunu esas alan objektif

⁶⁰ Eren, Anayasa Hukuku Dersleri, 1204.

⁶¹ Karan, Öğretide ve Uygulamada, 126.

⁶² Gören, Anayasa Hukuku, 344. Karan, Öğretide ve Uygulamada, 126. Kaya, Kararların Bağlayıcılığı ve İcrası, 65.

⁶³ Şirin, Türkiye’de Anayasa Şikâyeti, 69. Eren, “Hukuki Yorum Yöntemleri,” 234.

⁶⁴ Hasan Tahsin Gökcan, “Birinci Oturum Açış Konuşması,” içinde Bireysel Başvuruda İş Yükü ve Çözüm Önerileri Sempozyumu (Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2022), 15. “*Bireysel başvuru yolunun bir hukuk sisteminde kabul edilmesinin nihai amacının, Anayasa Mahkemesi’nin iş yükünün artırılması değil, derece mahkemelerinin temel hak ve özgürlükleri anayasaya uygun yorumlayarak uygulaması ve yapısal eksikliklerin bu yolla giderilmesi olduğunun unutulmaması gerekir.*” Çelebi, “Bireysel Başvuru Kararlarının,” 109.

⁶⁵ Zafer Gören, “Anayasa Mahkemesi’ne Kişisel Başvuru (Anayasa Şikayeti),” Anayasa Yargısı 11, (1994):102.

⁶⁶ Deniz Polat Akgün, Hakların Geliştirilmesinde Bireysel Başvuru Yolunun Anlamı ve Çevre Hakkı (Haklar ve Araştırmalar Derneği Yayını, 2022), 13, <https://dogademegi.org/wp-content/uploads/2023/06/bireysel-basvuru-ve-cevre-hakki.pdf>.

⁶⁷ Karan, Öğretide ve Uygulamada, 124-5.

⁶⁸ Eren, “Hukuki Yorum,” 234-35.

işlev sayesinde de kamu gücü kullanan organlara, bireysel başvuruya konu olan eylem ya da eylemsizliğin tekrarının da Anayasa'ya aykırı sonuçlar doğuracağını öngörerek ve Anayasa'yı gözeterek ihlalden kaçınabilme imkânı sağlanmakta⁶⁹ ve ihlalin kaynağı olan norm, idari işlem ve kararların hukuk düzenindeki varlıklarının sona erdirilmesini temin etmektedir⁷⁰.

Kamu gücü kullanan organları eğitici bir etki⁷¹ içeren objektif işlev, “kamu gücü kullanan organlara aynı ihlallerin benzer olaylarda başka kişiler yönünden tekrarlanmaması yükümlülüğünü”⁷² yüklemekte ve “başta yargı makamları olmak üzere bütün kamu organlarının Anayasa'ya uygun yorum geliştirmelerini ve bu yöndeki [Anayasa Mahkemesi] yorumlarını dikkate almalarını”⁷³ sağlamaktadır. Nitekim Anayasa'nın 148. maddesinde değişiklik yapan ve bireysel başvuruları inceleme yetkisini Anayasa Mahkemesine veren 07/05/2010 tarih ve 5982 sayılı Kanun'un gerekçesinde de bu duruma dikkat çekilmiştir: “*Türkiye’de bireysel başvuru yolunun kabul edilmesi, bir yandan bireylerin sahip oldukları temel hak ve özgürlüklerin daha iyi korunmasını sağlayacak, öte yandan da kamu organlarını, Anayasaya ve kanunlara daha uygun davranma konusunda zorlayacaktır*”⁷⁴.” Kamu gücü kullanımı dizayn eden yönüyle objektif işlev, bir yandan, Anayasa'nın 153. maddesinin son fıkrasında yer alan Anayasa Mahkemesi kararlarının yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlayıcılığı yönündeki ilkenin, diğer yandan, Anayasa'nın 11. maddesinde yer alan ve Anayasa hükümlerinin, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayacağını anlatan Anayasa'nın üstünlüğü ilkesinin yaşama geçirilmesine katkı sunar.

İhlalin kanundan kaynaklandığı durumlarda soyut ve somut norm denetimi başvurularını beklemeksizin, bireysel başvuruyu incelediği esnada Anayasa Mahkemesinin kendisine norm denetimine başvurma yetkisi tanınmasının⁷⁵ ve bireysel başvuru kararlarının gerekçelerinin bağlayıcılığının

⁶⁹ Şirin, Türkiye’de Anayasa Şikâyeti, 70.

⁷⁰ Koca ve Bulut, “Anayasa Mahkemesinin,” 1448.

⁷¹ Şirin, Türkiye’de Anayasa Şikâyeti, 69-70.

⁷² Akgün, “Hakların Geliştirilmesinde,” 16.

⁷³ Şirin, Türkiye’de Anayasa Şikâyeti, 71.

⁷⁴ Yunus Emre Yılmazoğlu ve İsmail Emrah Perdecioğlu, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli) (Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2021), 922.

⁷⁵ Burak Gemalmaz, “Türk Anayasa Mahkemesinin Trajedisi: Bireysel Başvuru Yolunun Etkisizliğinin Bazı Sebepleri ile Bunu Giderecek Bazı Öneriler,” içinde Bireysel Başvuruda İş Yükü ve Çözüm Önerileri Sempozyumu (Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2022), 65-6.

kanuni düzenlemeyle hüküm altına alınmasının⁷⁶ objektif işlevin sağlanmasına katkı sunacağı dile getirilmektedir.

3. Anayasa Mahkemesi Kararlarında Subjektif İşleve ve Objektif İşleve Dair Yaklaşımlar

Anayasa Mahkemesi farklı kararlarında bireysel başvurunun işlevini objektif ve subjektif olmak üzere iki ayrı temelde ele almıştır. Bu kararlarında anılan işlevi, kimi zaman Mahkemenin “kendisine”⁷⁷ atfettiği göze çarpmaktayken kimi zaman da bu işlevi “kararlarına”⁷⁸ ait bir özellik olarak nitelediği görülmektedir. Karar tarihlerine göre kronolojik olarak bir sıralama yapıldığında Mahkemenin bu tercihinin özenli bir tercihe dayalı olmadığı anlaşılmaktadır. Esasen işlevin karara ait olduğunu belirten *İbrahim Er ve diğerleri* kararında da işlevin Mahkemeye ait olduğunu belirten kararlarla aynı ifadelerle yer verilmiş olması, tercihin bilinçli bir şekilde yapılmadığını farklı bir şekilde ortaya koymaktadır⁷⁹. Kararlarda “yorumlamak”, “gözetmek”, “ihlal kararları vererek yeni ihlallerin ortaya çıkmasını engellemek” “temel hak ve özgürlüklerin korunmasını ve geliştirilmesini sağlamak” şeklinde kullanılan ifadelerle bakıldığında, bunların kararlardan çok Mahkemenin kendisi tarafından icra edilebileceği değerlendirilebilir. Ancak objektif işlevde Mahkemenin iradesinin “bireysel başvuru kararında” somutlaştığı ve objektif işlevin “bireysel başvuru kararlarına dayalı olarak” kamu gücü kullanan organlar tarafından hayata geçirilebileceği dikkate alındığında, aşağıda görüleceği üzere *Mahkeme tarafından farklı biçimde ifade edilmiş olsa dahi* objektif işlevi Mahkemeden çok kararlarına atfetmenin daha uygun bir yaklaşım olduğu düşünülmektedir.

Mahkemeye göre bireysel başvurudaki objektif işlevi “*Anayasa’nın temel hak ve özgürlükleri düzenleyen hükümlerini yorumlamak ve bunların uygulanmasını gözetmek*”⁸⁰ olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca *Keser Altıntaş*

⁷⁶ Gemalmaz, “Türk Anayasa Mahkemesinin,” 75.

⁷⁷ AYM, Başvuru No: 2014/2293, Karar Tarihi: 01/12/2016, par. 52, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası). AYM, Başvuru No: 2014/11928, Karar Tarihi: 21/06/2017, par. 37, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası). AYM, Başvuru No: 2023/18536, Karar Tarihi: 25/07/2023, par. 73, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

⁷⁸ AYM, Başvuru No: 2019/33281, Karar Tarihi: 26/01/2023, par. 45, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

⁷⁹ AYM, Başvuru No: 2019/33281, Karar Tarihi: 26/01/2023, par. 45, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

⁸⁰ AYM, Başvuru No: 2014/2293, Karar Tarihi: 01/12/2016, par. 52, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası). AYM, Başvuru No: 2014/11928, Karar Tarihi:

kararında objektif işleve yönelik “yapısal ve sistemik sorunların tespiti ile bu konularda ihlal kararları vererek yeni ihlallerin ortaya çıkmasını engellemek suretiyle temel hak ve özgürlüklerin korunmasını ve geliştirilmesini sağlamak” şeklinde başka bir tanıma daha yer verildiği gözlemlenmektedir⁸¹. Buradan hareketle bireysel başvuru kararlarının objektif işlevi, Anayasa’nın temel hak ve özgürlükleri düzenleyen hükümlerinin yorumlanma biçimini gösterme ve bu hükümlerin uygulanmasını gözetme, yapısal ve sistemik sorunları tespit etme ve bu konularda verilen ihlal kararları ile yeni ihlallerin ortaya çıkmasını engelleme, böylece temel hak ve özgürlüklerin korunmasını ve geliştirilmesini sağlama şeklinde belirlenebilir.

Anayasa Mahkemesi kararlarında subjektif işlev ise “bireysel başvuru yoluyla önüne gelen somut olayda anılan hükümlerin ihlal edilip edilmediğini incelemek, gerektiğinde başvurucu lehine giderime hükmetmek”⁸² şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanımlama biçimiyle ele alındığında bireysel başvuru kararlarının subjektif işlevinin ise Mahkemenin bireysel başvuru yoluyla önüne gelen somut olay bağlamında Anayasa’nın temel hak ve özgürlükleri düzenleyen hükümlerinin ihlal edilip edilmediğini inceleme ve gerektiğinde başvurucu lehine giderime hükmetme şeklinde belirlenmesi mümkündür.

Bireysel başvuru kararlarının objektif işlevinin genele yönelik (erga omnes) olma, Anayasa hükümlerinin yorumlanma biçimini gösterme, yeni ihlalleri önleme ve temel hak ve özgürlüklerin korunmasını ve geliştirilmesini sağlama niteliklerinin ön plana çıktığı; subjektif işlevinin başvurucuya yönelik olma ve başvurucu açısından ihlal öncesi duruma dönmeyi sağlama/eski hale getirme (restitutio in integrum) niteliklerini haiz olduğu değerlendirilmektedir.

Objektif işlev tanımında yer verilen Anayasa’nın temel hak ve özgürlükleri düzenleyen hükümlerinin yorumlanma biçimini gösterme ve bu

21/06/2017, par. 37, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası). AYM, Başvuru No: 2019/33281, Karar Tarihi: 26/01/2023, par. 45, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası). AYM, Başvuru No: 2023/18536, Karar Tarihi: 25/07/2023, par. 73, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

⁸¹ AYM, Başvuru No: 2023/18536, Karar Tarihi: 25/07/2023, par. 75, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

⁸² AYM, Başvuru No: 2014/2293, Karar Tarihi: 01/12/2016, par. 52, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası). AYM, Başvuru No: 2014/11928, Karar Tarihi: 21/06/2017, par. 37, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası). AYM, Başvuru No: 2019/33281, Karar Tarihi: 26/01/2023, par. 45, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

hükümlerin uygulanmasını gözetme, yapısal ve sistemik sorunları tespit etme nitelikleri Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruda münferiden ve başka hiçbir aktörün etki ve yönlendirmesinde kalmadan yapabileceklerini anlatır. Ancak verilen ihlal kararları ile yeni ihlallerin ortaya çıkmasını engelleme, böylece temel hak ve özgürlüklerin korunmasını ve geliştirilmesini sağlama kamu gücü kullanan organların yetki alanındadır. Dolayısıyla bu sayılanlar kamu gücü kullanan ve kişilerin temel hak ve özgürlüklerine müdahale edebilecek tasarruflarda bulunan yasama organı, yürütme organı ve idare ile yargı organları açısından istikamet belirleyici niteliktedir. Kamu gücü kullanan organların bireysel başvuru incelemesi sonucunda verilen ihlal kararlarını algılama ve özümseme biçimi ile tasarruflarında rehber kabul etme şekli o ülkede hukuk devleti ilkesinin ne kadar yer ettiğini ve temel hak ve özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesine ne kadar önem verildiğini gösterme açısından bir ölçüttür.

Anayasa Mahkemesi, Anayasa'nın temel hak ve özgürlüklere ilişkin hükümlerinin yorumlanma ve uygulanması biçiminde somutlaşan objektif işlevinin subjektif işlevine göre daha ön planda olduğunu ifade etmektedir⁸³. Bireysel başvuru kararlarının objektif işlevi, kararın sonucundan bağımsız olarak Anayasa'nın yorumlanma ve uygulanma biçimini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, temel hak ve özgürlüklere müdahale etme yetkisine sahip kamu gücü kullanan organların tasarruflarını Anayasa Mahkemesince yorumlanma şekline uygun olarak ve temel hak ve özgürlüklerin korunmasını gözetecek şekilde icra etmeleri gerekir. Anayasa Mahkemesi bu argümanını *bireysel başvuru yolunun temel ilkelerinden ikincilik ilkesi ile bunun yansıması olarak Anayasa'nın 148. maddesinin üçüncü fıkrasında yer verilen bireysel başvuruda bulunmadan önce başvuru yollarının tüketilmesi koşuluna*⁸⁴ dayandırmaktadır. Zira temel hak ve özgürlükleri korumak öncelikle kamu

⁸³ AYM, Başvuru No: 2014/2293, Karar Tarihi: 01/12/2016, par. 53, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası). AYM, Başvuru No: 2014/11928, Karar Tarihi: 21/06/2017, par. 38, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası). AYM, Başvuru No: 2019/33281, Karar Tarihi: 26/01/2023, par. 46, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası). AYM, Başvuru No: 2023/18536, Karar Tarihi: 25/07/2023, par. 73, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

⁸⁴ AYM, Başvuru No: 2014/2293, Karar Tarihi: 01/12/2016, par. 53, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası). AYM, Başvuru No: 2014/11928, Karar Tarihi: 21/06/2017, par. 38, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası). AYM, Başvuru No: 2019/33281, Karar Tarihi: 26/01/2023, par. 46, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası). AYM, Başvuru No: 2023/18536, Karar Tarihi: 25/07/2023, par. 73, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

makamları ve derece mahkemeleri üzerine düşen bir görevdir⁸⁵. Anayasa Mahkemesi, temel hak ve özgürlükleri koruma hususunda birincil nitelikte sorumluluğu bulunan bu makam ve mercilerin anılan görevini ifa etmemesi halinde devreye girebilir. Bireysel başvuru sisteminin dayandığı temel yaklaşım budur⁸⁶. Anayasa Mahkemesi bu hususta şunları ifade etmektedir:

“...temel hak ve özgürlüklerin ilk elden kamu makamları ve derece mahkemeleri tarafından korunması gerekir. Belli bir meselede bu merciler tarafından Anayasa’ya uygun korumanın sağlanmadığının ileri sürülmesi hâlinde bireysel başvuru yapılabilir. Bu durumda Anayasa Mahkemesi, o meseleye ilişkin olarak Anayasa’yı yorumlar ve bir karar verir. Bundan sonra kamu makamları ve derece mahkemelerinin aynı meseleye ilişkin uygulamalarını bu yorum çerçevesinde gerçekleştirmeleri beklenir”⁸⁷.”

C. Yargı Kararları ve Objektif İşlev

Temel hak ve özgürlüklerin öncelikle yargı mercileri tarafından korunması, uyuşmazlıkların çözümünde bunları teminat altına alan hukuk kaynaklarının doğrudan ölçüt alınmasını, ayrıca mevzuatın bireysel başvuru kararlarında belirlenen ölçütlere uygun şekilde yorumlanmasını ve uygulanmasını gerekli kılar. Örneğin idari işlemin hukuka uygunluğunun denetiminde işlemin sadece kanunda öngörülen şartlara uygunluğunun araştırılmasıyla yetinmeden, işlemin Anayasa’da veya AİHS’de temel hak ve özgürlüklerin korunmasına ilişkin ölçütlere uyumunun da değerlendirilmesi

⁸⁵ AYM, Başvuru No: 2012/403, Karar Tarihi: 26/03/2013, par. 16, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası). AYM, Başvuru No: 2017/21882, Karar Tarihi: 10/02/2021, par. 49, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

⁸⁶ Yunus Emre Yılmazoğlu, İdari Yargıda Hak Eksenli Dönüşüm-Vergi Uyuşmazlığından Doğan İdari Davalarda Mülkiyet Hakkının Korunması (On İki Levha Yayıncılık, 2021), 12, 20, 24. Bir bütünlük arz eden bireysel başvuru sisteminin, öngördüğü prensiplerin idari makamlar ve derece mahkemelerince de benimsenmesini gerekli kıldığı hakkında: Zühtü Arslan, Anayasa Mahkemesi Üyesi Basri Bağcı’nın Andiçme Töreni Açış Konuşması, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/eski-baskanlarin-konusmalari/zuhtu-arslan/konusmalar/anayasa-mahkemesi-uyesi-basri-bagci-nin-andicme-toreni-acis-konusmasi/>. Anayasa Mahkemesinin norm denetiminde tek yetkili organ olmasına rağmen, bireysel başvuruda temel hak ve özgürlüklerin korunmasındaki rolünü diğer yargı organları ile paylaştığı hakkında: Bağcı, “Bireysel Başvuru,” 1016.

⁸⁷ AYM, Başvuru No: 2014/2293, Karar Tarihi: 01/12/2016, par. 53, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası). AYM, Başvuru No: 2014/11928, Karar Tarihi: 21/06/2017, par. 38, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası). AYM, Başvuru No: 2019/33281, Karar Tarihi: 26/01/2023, par. 46, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası). AYM, Başvuru No: 2023/18536, Karar Tarihi: 25/07/2023, par. 73, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

gerekir. Yine bir usul kuralının anılan hukuk kaynaklarında gösterilen ölçütler temelinde yorumlanarak mahkemeye erişimin güvence altına alınması da bu kapsamdadır.

Objektif işlev yaygınlaştıkça bireysel başvuru kararlarında belirlenen ölçütlerin sadece bireysel başvuru kararlarına konu olan olaylarla aynı ya da bunlara benzer olaylarda uygulanması değil diğer olaylarda uygulanması da (geniş anlamda objektif işlev) söz konusu olur. Dolayısıyla objektif işlevin uygulayıcılara olaylara yeni bir paradigma kazandırdığı değerlendirilebilir. Yargı mercilerinin bireysel başvuru kararlarıyla ölçüt ve içerik olarak somutlaşmış/temellenmiş anayasal yorumda bulunma refleksini göstermeleri, temel hak ve özgürlüklerin korunması açısından elzemdir.

Anayasal yorumda bulunma yargı mercileri açısından yabancı bir kavram değildir. Anayasa'nın 152. maddesi uyarınca yargı mercileri, uygulanacak bir kanun veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin hükümlerini Anayasa'ya aykırı görmesi veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varması halinde somut norm denetiminde bulunabilir. *Aykırı görme* veya taraflarca ileri sürülen *aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varma*, kanun veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesi hükümlerini anayasal açıdan değerlendirmeyi ve anayasal yorumda bulunmayı gerekli kılar. Bireysel başvuru ile ön plana çıkan objektif işlev ise anayasal değerlendirme ve anayasal açıdan yorumlama refleksini her davada maddi olayın vücut verdiği hukuki uyumsuzluğun çözümünde sergilemeyi gerekli kılmaktadır.

Yargı mercilerinin ortaya koydukları anayasal yorumun doğruluğu, bireysel başvuru yoluyla Anayasa Mahkemesinin denetimine tabidir. Nitekim “*temel hak ve özgürlüklerin korunmasında tek merci olmasa da nihai merci*”⁸⁸ olduğunu belirten Anayasa Mahkemesi, kendisinin “*Anayasa hükümlerini yorumlama konusunda yegâne makam*”⁸⁹ olmadığını, diğer yargı mercilerinin temel hak ve özgürlüklerin korunması hususundaki birincil nitelikteki sorumluluğuna ve “anayasal görevi”⁹⁰ne atıfta bulunarak açıklamaktadır⁹¹.

⁸⁸ AYM, Başvuru No: 2023/18536, Karar Tarihi: 25/07/2023, par. 74, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

⁸⁹ AYM, Başvuru No: 2023/53898, Karar Tarihi: 25/10/2023, par. 76, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

⁹⁰ AYM, Başvuru No: 2023/18536, Karar Tarihi: 25/07/2023, par. 74, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

⁹¹ AYM, Başvuru No: 2023/53898, Karar Tarihi: 25/10/2023, par. 76, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası). AYM, Başvuru No: 2018/30030, Karar Tarihi: 17/9/2020, par. 71, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

Anayasal anlamda bu görevin ifası sırasında “*Anayasa Mahkemesinin Anayasa’nın uygulanması ve yorumlanması, temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi, insan haklarının gerekli kıldığı hâllere ilişkin olarak verdiği kararların dikkate alınması ve Anayasa hükümlerinin yorumuyla varılan sonuçların değerlendirilmesi*”⁹² yargı mercilerinden beklenmektedir.

Öte yandan Anayasa Mahkemesi gerek norm denetiminde gerekse bireysel başvuru yolunda “*nihai yorum*”da bulunma tekeline sahip olduğunu da belirtmektedir⁹³. Başka bir anlatımla yargı mercileri anayasal yorumda bulunabilir ancak son sözü Anayasa Mahkemesi söylemektedir. Mahkemenin açıkladığı irade yargı mercilerinin yorumlarını onaylayıcı ya da düzeltici nitelik taşıyabilir. Anayasa Mahkemesi düzeltici bir yorumda bulunmuşsa artık yargı mercileri “*Anayasa’nın 138. maddesi gereğince öncelikle Anayasa’ya uygun karar verme yükümlülüğü karşısında*”⁹⁴ içtihat, işlem ve eylemlerini gözden geçirerek önlerine gelen yeni olaylarda Anayasa Mahkemesinin yorumunu esas almalıdır. Aksi tutum, “*yorum karmaşasına yol açar ve Anayasa’nın üstünlüğüne dayanan bir hukuk düzeninde kabul edilemez*”⁹⁵.

Anayasa Mahkemesi yargı mercilerinin objektif işlevi gözetmemesi halinde karşılaşılabilecek sonuçlara da kararlarında değinmektedir. Bunlar arasında *aynı meseleye ilişkin tüm uyumsuzlukların Anayasa Mahkemesi önüne taşınması* öncelikle sayılabilir⁹⁶. Bunun sonucu Anayasa Mahkemesinin hakkı teslim eden yargısal merci konumuna gelmesine neden olma ve Mahkemeyi *süper temyiz mercii*⁹⁷ haline getirmedir. Bu sonuca yol

⁹² AYM, Başvuru No: 2023/18536, Karar Tarihi: 25/07/2023, par. 74, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

⁹³ AYM, Başvuru No: 2023/53898, Karar Tarihi: 25/10/2023, par. 76, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası). AYM, Başvuru No: 2018/30030, Karar Tarihi: 17/9/2020, par. 71, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

⁹⁴ AYM, Başvuru No: 2023/53898, Karar Tarihi: 25/10/2023, par. 74, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

⁹⁵ AYM, Başvuru No: 2023/53898, Karar Tarihi: 25/10/2023, par. 74, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

⁹⁶ AYM, Başvuru No: 2014/2293, Karar Tarihi: 01/12/2016, par. 53, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası). AYM, Başvuru No: 2014/11928, Karar Tarihi: 21/06/2017, par. 38, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası). AYM, Başvuru No: 2023/18536, Karar Tarihi: 25/07/2023, par. 73, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

⁹⁷ Bireysel başvuru yolunun süper bir temyiz imkânı sunmadığı ve mevzuatın yorumlanması ve uygulanmasının derece mahkemelerinin görevi olmakla birlikte Anayasa Mahkemesinin bu yorumun ve uygulamaların hukuki etkilerini temel hak ve özgürlüklerin korunmasına

açan Mahkemenin kendi tutumundan⁹⁸ çok temel hak ve özgürlükleri koruma noktasında birincil nitelikteki sorumluluğu yerine getirmeyen yargı mercileridir. Anayasa Mahkemesi bir icra organından yoksun olduğundan, kararların, öncelikle muhatapları olan kamu makamları ve özellikle yargı mercileri tarafından kabul görmesi, içselleştirilmesi ve bunların kararı uygulamaya ikna olması gerekir⁹⁹.

Bu bağlamda ayrıca bireysel başvuru sisteminin sağlıklı bir biçimde işlemesi açısından Anayasa Mahkemesi ile diğer mahkemeler arasında hiyerarşik bir ilişkinin değil bir iş birliği ilişkisinin¹⁰⁰ olduğunun vurgulanması ve bunlar arasında sağlıklı bir iletişimin sağlanması¹⁰¹ gerekmektedir. Anayasa Mahkemesinin temel hak ve özgürlükleri yorumlama biçiminin birincil nitelikte sorumluluğa sahip merciler tarafından dikkate alınmayarak iş birliği sağlamaktan kaçınılması, her uyuşmazlığın Anayasa Mahkemesi önüne taşınmasına, benzer ihlallerin sürmesine, hak ve özgürlük kayıplarına göz yumulmasına, Devletin ödeyeceği tazminat ve yargılama giderleri nedeniyle kamu zararının oluşmasına, Anayasa Mahkemesinin özellikle daha önce anayasal yorumda bulunduğu her konuyu farklı bir başvuruda tekrar incelemek zorunda kalarak iş gücünü verimli bir şekilde kullanamamasına ve haliyle daha önce anayasal yorumda bulunmadığı meselelere odaklanmasını engelleyip kritik önemdeki Anayasa'yı yorumlama görevini hakkıyla ifa edememesine, neticesinde her bir başvuruda adaleti sağlamayı çalışmasına ve bireysel başvuru yolunun sürdürülebilir olmaktan çıkmasına neden olacaktır¹⁰².

ilişkin ölçütlerle uyumlu olmadığını denetleyebileceği hakkında: Koca ve Bulut, "Anayasa Mahkemesinin," 1450.

⁹⁸ Anayasa Mahkemesinin "duyarlı yaklaşımı"nın da bu sonucun doğmasını engelleyebileceği hakkında: Selin Esen, "Türkiye'de Anayasa Şikayeti," içinde Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikayeti/Anlamı, Kapsamı ve Olası Sorunlar) (Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2011), 54.

⁹⁹ Volkmann'dan nakleden Çelebi, "Bireysel Başvuru Kararlarının," 106.

¹⁰⁰ Çelebi, "Bireysel Başvuru Kararlarının," 101. Kurumlar arası diyalogun hiyerarşik bir boyutunun bulunmamasının, ihlal kararlarının bağlayıcı olmadığı ya da icrasının ihtiyari olduğu anlamına gelmeyeceği, bu noktada hukuk devleti ilkesi bağlamında temel hak ve özgürlüklerin korunmasının ortak payda teşkil ettiğinin akılda tutulmasının diyalogun sağlanmasında önemli bir rol oynayacağı hakkında: Çelebi, "Bireysel Başvuru Kararlarının," 114.

¹⁰¹ Çelebi, "Bireysel Başvuru Kararlarının," 102. Baymuş ve Acar, "Anayasa Mahkemesi," 126-7.

¹⁰² AYM, Başvuru No: 2014/2293, Karar Tarihi: 01/12/2016, par. 53, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası); AYM, Başvuru No: 2014/11928, Karar Tarihi:

Bireysel başvuru sisteminde ikincilik ilkesinin ve haliyle yargı mercilerinin temel hak ve özgürlüklerin korunmasında birincil sorumlu olma rolünün yargı mercileri tarafından yeterince kavranamamış olması bu durumun temel nedenini teşkil etmektedir. Ayrıca bireysel başvuru sisteminin sağlıklı bir temelde yürümesini sağlayacak iş birliği ilişkisinin Anayasa Mahkemesi ile diğer yargı mercileri arasında henüz istenen düzeyde olmadığı açıktır. Zaman zaman diğer yargı mercileri tarafından bireysel başvuru kararlarının gereğini icra etmeme yönünde sergilenen tutumlar bu ilişkinin yeterli düzeyde sağlanamadığını ortaya koymaktadır. Anayasa Mahkemesi yargı mercilerini objektif işlev bağlamında ihlal kararlarını dikkate almaya davet etmeye devam etmekte¹⁰³, yargı mercilerinin de Anayasa Mahkemesini süper temyiz mercii gibi davrandığı ve kanuna uygunluk denetimi icra etmeye başladığı yönünden eleştiriye tabi tuttuğu¹⁰⁴ gözlemlenmektedir.

21/06/2017, par. 38, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası). AYM, Başvuru No: 2023/18536, Karar Tarihi: 25/07/2023, par. 73, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası). İnceoğlu, Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru, 301-4. Bağcı, "Bireysel Başvuru," 1016.

¹⁰³ "Kurumsal "iş birliği", bilhassa bireysel başvurunun etkili bir hak arama yolu olarak varlığını devam ettirmesi ve bu suretle temel hak ve özgürlüklerin daha iyi korunabilmesi bakımından hayati derecede önemlidir. Zira iş birliği yoluyla bireysel başvurunun objektif etkisi hayata geçirilmediği takdirde, artan başvuru sayısını azaltmak ve ihlalleri önlemek mümkün olmayacaktır. Her vesileyle belirttiğimiz üzere bireysel başvuruyu başarılı şekilde uygulamanın en etkili yolu ihlallerin kaynağını kurutmaktır. Bunun için Anayasa Mahkemesince ihlale neden olduğu tespit edilen kanun hükümlerinin idari veya yargısal kararların süratle ortadan kaldırılması, bu suretle yeni ihlallerin önlenmesi gerekmektedir." Zühtü Arslan, Anayasa Mahkemesinin 61. Kuruluş Yıldönümünde Yaptığı Açış Konuşması, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/eski-baskanlarin-konusmalari/zuhtu-arslan/konusmalar/anayasa-mahkemesinin-61-kurulus-yildonumunde-yaptigi-acis-konusmasi/>. Kadir Özkaya, Anayasa Mahkemesinin Temel Haklar Alanındaki Kararlarının Etkili Şekilde Uygulanması Ortak Projesi Hâkim ve Cumhuriyet Savcılarına Yönelik "Adil Yargılanma Hakkı Eğitimi" Programı Açış Konuşması, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/konusmalar/kadir-ozkaya/anayasa-mahkemesi-kararlarinin-etkili-uygulanmasi-projesi-kapsaminda-duzenlenen-adil-yargilanma-hakki-egitimi-programi-acis-konusmasi/>.

¹⁰⁴ Yargıtay Başkanlığı, Basın Açıklaması, <https://www.yargitay.gov.tr/item/1755/basin-aciklamasi>. Ulaş Karan, Bireysel Başvuru Kararlarının İcrası: Eski Alışkanlıklar, Yeni Sorunlar, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Usulünün İlk Dört Yılına Dair Bir Değerlendirme (İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayını, 2017), 58-60, https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2017/08/21/bireysel_basvuru_kararlarinin_icrasi_bilgi_universitesi.pdf.

Öte yandan sorunun bir başka kaynağı da Anayasa ve AİHS'nin yargı mercilerince *nasıl uygulanacağına* yönelik metodolojik belirsizliktir. Yargı uygulamasında temel hak ve özgürlüklerin korunması konusundaki akademik çalışmalar daha çok AİHS'nin idari davalarda *neden uygulanması gerektiği soruna* yönelmiştir. Oysa bu *hukuk kaynaklarının nasıl uygulanması gerektiği* sorusu da üzerinde önemle durulması gereken bir alandır. Bu durum nedeniyle Anayasa ve AİHS'de yer alan ölçütler ile bilhassa idari davalarda hukuka uygunluğun denetiminde izlenen yöntem uyumlaştırılamamış ve dolayısıyla geniş anlamda objektif işlev bağlamında mevzuatın temel hak ve özgürlüklerin korunmasına dair ölçütlere uygun yorumu ya da bunları teminat altına alan hukuk kaynaklarının idari davalarda doğrudan uygulanabilirliği yeterince yaygınlık kazanamamıştır.

Diğer yandan, olması gerektiği üzere, yargı mercilerinin bir temel hak ve özgürlükle ilgili Anayasa Mahkemesinin yorumunu benimsemeleri ve uygulamayı bu doğrultuda belirlemeleri halinde bireysel başvuru objektif açıdan işlevini yerine getirmiş olacak ve artık bu mesele, 6216 sayılı Kanun'un 48. maddesinin (2) numaralı fıkrası uyarınca anayasal önemini kaybedecektir¹⁰⁵. Bu bağlamda, anayasal önem kriterinin “bireysel başvurunun negatif yönden objektif işlevine hizmet eden bir düzenleme” olduğu dile getirilmektedir¹⁰⁶. Anılan kural bağlamında kanun koyucu, anayasal önemi “Anayasa'nın uygulanması açısından önemli olma”, “Anayasa'nın yorumlanması açısından önemli olma” ve “temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önemli olma” olmak üzere üç ayrı başlık altında toplamıştır¹⁰⁷. Anayasa Mahkemesince ortaya konulan

¹⁰⁵ “...bu kabul edilebilirlik ölçütünün sıklıkla kullanılabilmesi, diğer bir deyişle Anayasa Mahkemesinin ikincil olan pozisyonuna çekilebilmesi ve objektif işlevinin ön plana çıkarılması, içtihatlarının istikrarlı bir biçimde diğer mahkemelerce uygulanıyor olmasına bağlıdır.” Sibel İncoğlu, “İspanya’da Yapılan Reformlar Çerçevesinde Anayasa Mahkemesi Önündeki Dava Yoğunluğuna İlişkin Bir Değerlendirme,” içinde Bireysel Başvuruda İş Yüğü ve Çözüm Önerileri Sempozyumu (Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2022), 215. İspanya uygulamasında Anayasa Mahkemesinin daha hızlı karar almasını ve amparo başvurusunun ikincillik niteliğini güçlendirmeyi amaçlayan bir önlem olarak özel anayasal önem koşulunun kabul edildiği hakkında: Esen, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru,” 52.

¹⁰⁶ Bağcı, “Bireysel Başvuru,” 1022.

¹⁰⁷ AYM, Başvuru No: 2014/2293, Karar Tarihi: 01/12/2016, par. 61, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası). Anayasal önemle ilgili karşılaştırmalı hukuk uygulamaları açısından bir özet için bkz. AYM, Başvuru No: 2014/11928, Karar Tarihi: 21/06/2017, par. 23-25, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası)..

yorumun yargı mercileri tarafından benimsenmesi ve uygulamaya aktarılması halinde, değişen durumlar dikkate alınarak meselenin Anayasa Mahkemesince yeniden yorumlanmasına ihtiyaç duyulmadıkça¹⁰⁸ ve başvurunun kişisel açıdan önem taşımadığı (başvurucunun önemli bir zarara uğramadığının değerlendirildiği)¹⁰⁹ sonucuna ulaşıldığı takdirde bu mesele hakkında yapılacak yeni başvurular kabul edilemez bulunacaktır. Dolayısıyla objektif işlevin bir uzantısı olarak başvurunun anayasal ve kişisel önem taşıması kriteri, Anayasa Mahkemesinin iş yükü altında ezilmeden asıl işlevine (ve özellikle anayasal yorumda bulunmadığı meselelere) odaklanmasını sağlayacak¹¹⁰ bir önlemdir ve bireysel başvurunun fonksiyonel açıdan diğer bir önemli unsurdur.

¹⁰⁸ Anayasa Mahkemesi, bu durumu *Anayasa hükümlerinin yorumlanması açısından önem taşıma unsuruna* örnek göstermektedir [AYM, Başvuru No: 2014/2293, Karar Tarihi: 01/12/2016, par. 63, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası)]. Ayrıca Mahkeme “kamu makamları ve derece mahkemelerinin belli bir meseleye ilişkin uygulamalarının Anayasa Mahkemesi yorumlarından farklı olması ve bu farklılığın da Anayasa’ya saygıyı zedeleyecek derecede önemli olması [AYM, Başvuru No: 2014/2293, Karar Tarihi: 01/12/2016, par. 64, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası)]” ve “bir başvurunun Anayasa Mahkemesinin yorumlarından farklı ve yaygın bir uygulamaya ilişkin olması veya yaygın olmasa bile, Anayasa’ya saygı ilkesiyle açıkça bağdaşmaz nitelikte olması [AYM, Başvuru No: 2014/2293, Karar Tarihi: 01/12/2016, par. 65, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası)]” durumlarını da *Anayasa’nın uygulanması açısından önem taşıma unsuruna* örnek olarak sunmaktadır.

¹⁰⁹ AYM, Başvuru No: 2014/2293, Karar Tarihi: 01/12/2016, par. 57, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

¹¹⁰ AYM, Başvuru No: 2014/2293, Karar Tarihi: 01/12/2016, par. 47, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası). “*Anılan hükümle anayasal ve kişisel önemden yoksun başvuruların esastan incelenmemesine imkân tanıyan ek bir kabul edilebilirlik kriteri getirilmiştir. Dolayısıyla diğer tüm kabul edilebilirlik kriterlerini taşısa hatta esas hakkında incelemeye geçildiğinde ihlal kararı verilebilecek nitelikte olsa bile Kanun’da belirtilen nitelikteki bir başvuru kabul edilemez bulunabilecektir.*” AYM, Başvuru No: 2014/2293, Karar Tarihi: 01/12/2016, par. 55, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası). Zühtü Arslan, “Anayasa Mahkemesi Başkanı Sayın Zühtü Arslan’ın Açış Konuşması,” içinde Bireysel Başvuruda İş Yükü ve Çözüm Önerileri Sempozyumu (Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2022), 12. Aydın Şimşek, “Adli Yargı ve İnsan Hakları Denetimi,” içinde Bireysel Başvuruda İş Yükü ve Çözüm Önerileri Sempozyumu (Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2022), 184. Tuğçe Duygu Köksal, “Bireysel Başvuruda Avukatla Temsil: Sorunlar ve Öneriler,” içinde Bireysel Başvuruda İş Yükü ve Çözüm Önerileri Sempozyumu (Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2022), 55. Revşan Deniz Çobanoğlu, “Bireysel Başvuruda Avukatla Temsil: Sorunlar ve Öneriler,” içinde Bireysel Başvuruda İş Yükü ve Çözüm Önerileri Sempozyumu (Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2022), 43. Bireysel başvuru kararlarının objektif işlevi görmezden gelinerek aynı ihlal iddiasının

II. HAK EKSENLİ YAKLAŞIMLA HUKUKA UYGUNLUK DENETİMİ

Kanun ve kanun altı düzenlemelerde ne kadar detaya inilirse inilsin, düzenlemelerde öngörülen hukuki sonuçların gerçekleşmesini sağlayacak hukuki sebeplerin/etkenlerin ve bunların gerçekleşme biçiminin sayıca fazlalığı, her hukuki olayın kavranmasını olanaksızlaştırmaktadır. Ayrıca, idare, kanunla kendine çizilen sınırlara riayet etmiş olsa bile somut olayın kendine özgü koşullarının dikkate alınmaması, Anayasa ve AİHS’de belirlenen temel ilkeler çerçevesinde temel hak ve özgürlüklerin korunması ile ilgili temel kurallara aykırı sonuçların doğmasına neden olabilmektedir. Nitekim son başlık altında inceleyeceğimiz kararların bir kısmında idarenin kanunla çizilen sınırlar içinde hareket ettiğini, ancak yine de tesis edilen işlemin temel hak ve özgürlüklerin korunması ile ilgili ölçütlere aykırılık taşıdığını müşahade edeceğiz. Bu aykırı sonuçların engellenmesi, idari davaların çözümünde temel hak ve özgürlüklerin korunmasına ilişkin denetim ölçütlerini esas alan bir yaklaşımın benimsenmesine bağlıdır.

Pozitif hukuk çerçevesinde hâkim tarafından yorum yoluyla somutlaştırılan hukuk uygulamasında somut olay adaletinin tesis edilmesi, kanunların iyi işletilmesi yanında hâkimlerin adaletle değerlendirmesini¹¹¹ de gerekli kılar. Kişilere haklar tanıyıp ödevler yükleyen¹¹² *pozitif hukuk kaynakları* sadece kanun ve kanun altı düzenlemelerden ibaret olmadığından, hâkimin uyuşmazlıkların çözümünde sadece kanun ve kanun altı düzenlemelerle sınırlı bir denetim yapmaması, bu tutuk adalet anlayışından¹¹³ sıyrılarak özgün bir bakış açısıyla kanun ve kanun altı düzenlemeleri daha farklı hukuk kaynaklarında öngörülen güvenceler ışığında yorum yoluyla ele alması ya da bu hukuk kaynaklarını doğrudan uygulaması gerekliliğinin doğduğu söylenebilir. Bu noktada, Anayasa ve AİHS’yi, hâkimin, hukuka

giderilmesi için herkesin tek tek başvuru yapması gerekliliğinin aranmasının “temel hak ve özgürlüklerin korunmasında ne hiyerarşik, ne de işlevsel bir işbölümüne olanak tanıyan bir çözüm” sunacağı hakkında: Çelebi, “Bireysel Başvuru Kararlarının,” 100. Artuk Ardıçoğlu, “Temel Hak ve Özgürlükler Temelli Hukuka Uygunluk Denetimi,” Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru: Güncel Gelişmeler Sempozyumu (2019) (yayımlanmamış çalışma). Baymuş ve Acar, “Anayasa Mahkemesi,” 125.

¹¹¹ Işıқтаç ve Metin, Hukuk Metodolojisi, 169.

¹¹² Işıқтаç ve Metin, Hukuk Metodolojisi, 166.

¹¹³ Celal Erkut, Kamu Kudreti Ayrıcalıkları ve Tutuk Adalet Anlayışı (Yenilik Basımevi, 2004), 32, 145. Billur Yaltı, Vergi Yükümlüsünün Hakları (Beta Basım Yayıncılık, 2006), 36.

uygunluk denetiminde somut olayın özelliklerini dikkate almasını sağlayacak ölçütlere/hukuki araçlara sahip birer hukuk kaynağı olarak nitelemek mümkündür.

İdari eylem ya da işlemin *hukuka uygunluğunun* denetimi, *kanuna uygunlukla* sınırlanamaz. İdari yargı mercii, hukuka uygunluk denetiminde kanun düzeyinde ve kanundan üstün diğer hukuk kaynaklarını da referans olarak benimsemeli ve uygulamalıdır. Nitekim 24/12/1964 tarih ve 521 sayılı Danıştay Kanunu'nun 30. maddesinin 1/A bendinde iptal davasında işlemin denetiminde referans alınacak hukuk kaynağı *kanunla* sınırlanmışken, 06/01/1982 tarih ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 2. maddesinin (a) işaretli bendinde *kanun* yerine daha fazla kuralın simgesi niteliğindeki¹¹⁴ “adalete yönelmiş toplumsal yaşama düzeni”ni¹¹⁵ ifade eden *hukuk* kavramı kullanılmıştır. Kanun koyucu, 2577 sayılı Kanun'la idari işlemin kanuna uygunluğunu yeterli görmemiş, kanuna uygun olsa dahi idari işlemin diğer hukuk kaynaklarına uygunluğunun denetlenmesini de istemiştir. Öte yandan, Anayasa'nın 138. maddesinde hâkimin vicdani kanaatini oluştururken başvuracağı hukuk kaynaklarının da kanunla sınırlanmadığı göze çarpmaktadır. Maddenin birinci fıkrasında “*Hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdanî kanaatlerine göre hüküm verirler.*” kuralına yer verilerek bu referans kaynak çeşitliliğine dikkat çekilmiştir. Anayasa'nın hâkime vicdani kanaat oluşturması sadece Anayasa Mahkemesi üyeleriyle sınırlı olarak anlaşılamaz. Aksi halde, Anayasa'nın 138. maddesindeki hukuk kaynakları arasında Anayasa sayılmazdı.

Ayrıca Anayasa'nın 11. maddesinin birinci fıkrasında ise “*Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır.*” düzenlemesine yer verilmiştir. Anayasa'nın üstünlüğünü anlatan bu kuralda Anayasa'nın temel hukuk kuralı olmak ve bağlayıcılık niteliklerine ilişkin yadsınamaz vurgular bulunmaktadır. Kuralda, Anayasa hükümlerinin yargı organlarını da bağlayan temel kurallar olduğu ifade edilmekle birlikte kural, gerekçesiyle birlikte okunduğunda bu bağlayıcılığın doğrudan uygulamayı içerdiği sonucuna varılması da mümkündür: Nitekim maddeyle ilgili olarak Danışma Meclisinin kabul ettiği metnin gerekçesinde açıkça “...yargı kuvveti gerektiğinde Anayasayı diğer kanunlar gibi uygulayabilecektir” denilmiştir.

¹¹⁴ Ernst E. Hirs, *Pratik Hukukta Metot* (Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2023), 8.

¹¹⁵ Işıktaç ve Metin, *Hukuk Metodolojisi*, 43.

Anayasa'nın 90. maddesinin beşinci fıkrasında ise “*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir.*” kuralına yer verilmiştir. Bu kural, hâkime, uyuşmazlıkların çözümünde milletlerarası anlaşmalara başvurusu açısından aynı fıkranın üçüncü cümlesinde öngörülen kuraldan daha fazla olanak sunmaktadır. Üçüncü cümle, hâkime, kanunla milletlerarası anlaşmanın aynı konuda farklı hükümler içermesi halinde anlaşmayı esas alma sorumluluğu yüklerken, birinci cümle anlaşmanın kanun hükmünde¹¹⁶ olduğunu söyleyerek uyuşmazlığın çözümünde Anayasa'nın yukarıda anılan 138. maddesi bağlamında doğrudan bir başvuru kaynağı sunmaktadır. Kaldı ki Anayasa'nın 90. maddesi, milletlerarası anlaşmaların sadece kanun-anlaşma çatışmasının varlığı halinde uygulanabileceği yönünde bir şart da içermemektedir. Nitekim 7/5/2004 tarihli ve 5170 sayılı Kanun gerekçesinde üçüncü kuralın maddeye “*milletlerarası andlaşmalar ile kanun hükümlerinin çelişmesi halinde ortaya çıkacak bir uyuşmazlığın hallinde hangisine öncelik verileceği konusundaki tereddütlerin giderilmesi amacıyla*” eklendiği belirtilmektedir. Yani çatışma yoksa anlaşmanın uygulanacağında aynı fıkranın birinci cümlesi uyarınca sorun bulunmamaktadır, sorun sadece kanun ile anlaşmanın aynı konuda farklı hükümler içermesi halinde doğmuştur ve anayasa koyucu da maddeye eklediği hükümle bu tereddüdü gidermiş ve bu halde de anlaşmanın uygulanmasına üstünlük tanımıştır. Milletlerarası anlaşmaların imzalanması yoluyla devletin yüklendiği uluslararası yükümlülük de bunu gerekli kılmaktadır. Devlet bu yükümlülüğü gereği gibi ifa etmek ve doğabilecek uluslararası sorumluluktan kaçınmak istiyorsa anlaşmaları iç hukukta uygulanır kılmak zorundadır. Bu noktada hakimlerin milletlerarası anlaşmaların uyuşmazlıkların çözümünde uygulanması ile ilgili eğitime tabi tutulması en önde gelen tedbirlerden birini oluşturmaktadır.

Bu nedenle Anayasa'nın 11 ve 138. maddeleri ve Anayasa'nın 90. maddesinin beşinci fıkrası uyarınca idari davalarda idari işlemin hukuka uygunluğunun denetiminin kanunda öngörülen şartlara uygunlukla sınırlanmaması ve hukuka uygunluk denetiminde, normlar hiyerarşisinde kanundan üstün konumdaki Anayasa'nın ve kanun düzeyindeki AİHS'nin de kanun ve kanun altı düzenlemelerin yorumunda esas alınması veya doğrudan

¹¹⁶ Ozan Ergül, “Usulüne Göre Yürürlüğe Konulmuş Milletlerarası Antlaşmalar Kanun Hükmündedir,” içinde Yıldırım Uler'e Armağan, ed. Muhammed Erdal (Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, 2014), 74.

uygulanması gerekir¹¹⁷. Ayrıca referans alınacak bu hukuk kaynaklarının soyut niteliği, bunların yorum ve uygulanmasında nasıl hareket edilmesi gerektiği sorununun beraberinde getirmektedir. Bu sorunun çözümü açısından, anılan hukuk kaynaklarında yer alan ölçütlerin içeriğinin ve kapsamının belirlenmesinde Anayasa Mahkemesi ve AİHM içtihatlarından da faydalanılması gerekir. Hâkim, hukuka uygunluk denetiminde bu ölçütlere ilişkin söz konusu içtihatları esas alarak uyumsuzluğu değerlendirecektir.

Yukarıda bu değerlendirmenin nasıl yapılacağı, başka bir anlatımla Anayasa ve AİHS'nin idari davalarda nasıl uygulanacağının metodolojik bir soruna vücut verdiğini ifade etmiştik. Bu sorunun çözümü, geniş anlamda objektif işlevin bir gereği olarak, idari işlemin hukuka uygunluğunun denetiminde Anayasa ve AİHS temelinde hakların korunmasına ilişkin ölçütlere yer verilmesini gerektirir.

Örneğin, Anayasa ve Anayasa Mahkemesi kararları temelinde mülkiyet hakkının korunmasında devletin negatif yükümlülüklerine ilişkin ölçütler; müdahalenin ulaşılabilir, belirli ve öngörülebilir şekli anlamda bir kanuna dayanması, müdahalenin anayasal meşru bir amaç gözetmesi (kamu yararı) ve müdahalenin ölçülü [amacı gerçekleştirme bakımından müdahalenin elverişli ve gerekli olması, ayrıca müdahalenin orantılı olması (amaca ulaşmak için seçilen tedbirle müdahalenin bireye yüklediği külfet arasında adil bir dengenin bulunması)] olmasıdır. Bu ölçütler sırasıyla idari işlemin sebep (idari işlemin hukuki sebebinin şekli anlamda bir kanuna dayanması, bu kanunun somut olay bağlamında ulaşılabilir, belirli ve öngörülebilir olması), amaç (idari işlemin anayasal bir sebeple meşrulaştırılması) ve konu (idari işlemin ölçülü olması) unsurları yönünden yapılacak denetimde dikkate alındığı takdirde hukuka uygunluk denetimi, hak eksenli yaklaşım temelinde geniş anlamda objektif işleve uygun bir içerik kazanmış olur. İdari işlemle ifade özgürlüğüne müdahale edildiği takdirde konu unsuru kapsamında denetime esas alınacak ölçüt, demokratik toplum düzenin gereklerine uygunluk olur. Bir başka örnek de mülkiyet hakkıyla bağlantılı ayrımcılık yasağından verilebilir. İdari işlemin konu unsuru yönünden denetiminde işlemin, herhangi bir ayrımcılık temeline dayalı farklı bir muameleye ilişkin olup olmadığı, farklı muamelenin objektif ve makul bir nedenle meşrulaştırılıp meşrulaştırılmadığı ve müdahalenin ölçüsüz bir sonuç meydana getirip getirmediği irdelendiği takdirde yine

¹¹⁷ Yılmazoğlu, İdari Yargıda Hak Eksenli Dönüşüm, 20-8. Arıçoğlu, “Temel Hak ve Özgürlükler,”. Ali İhsan Özgür Çilingir, Vergi Hukukunda Yorum Metodolojisi (Adalet Yayınevi, 2023), 40-1.

hukuka uygunluk denetimi hak eksenli bir içerik kazanmış olur. Temel hak ve özgürlüklerin korunmasına ilişkin farklı ölçütler temelinde bu örnekler çoğaltılabilir¹¹⁸.

Hukuka uygunluk denetimi sonucunda idari işlemin anılan ölçütlere aykırı olduğu sonucuna ulaşıldığı takdirde, bu kez idari yargı merciinin, sorunun kaynağına yönelmesi ve aykırılığın, işlemin dayanağı olan kanundan mı yoksa onun uygulanmasından mı kaynaklandığını saptaması gerekir.

i. Ölçüte aykırılık kanundan kaynaklanıyorsa, örneğin idari işlemin dayanağı olan kanun öngörülebilir nitelikte değilse ya da bireylere orantısız bir külfet yüklüyorsa, idari yargı merciinin somut norm denetimi yoluyla kanunun iptali için Anayasa Mahkemesine başvurusu gerekir¹¹⁹.

ii. Aykırılık, kanundan değil de idarenin somut olaydaki uygulanma biçiminden kaynaklanıyorsa idari işlemin iptali gerekir. Örneğin 3194 sayılı İmar Kanunu’nun 18. maddesinde düzenlemeye tabi tutulan arazi ve arsaların dağıtımı sırasında bunların yüz ölçümlerinden %45’i geçmemek kaydıyla yeteri kadar sahanın, düzenleme alanındaki nüfusun kentsel faaliyetlerini sürdürebilmeleri için gerekli olan umumi hizmet alanlarının tesis edilmesi ve düzenleme dolayısıyla meydana gelen değer artışları karşılığında “düzenleme ortaklık payı” olarak düşülebileceği belirtilmiştir. Kuralda Anayasa’ya aykırılık olmamakla birlikte somut olayda umumi hizmet alanları ve değer artışı karşılığında %25 oranında pay alınması yeterli iken, payın %45 oranında alınması kanundan değil idari işlemin uygulanmasından kaynaklanan ve işlemi konu unsuru yönünden sakatlayan bir aykırılıktır. İdarenin kanunda öngörülen oranı aşmamış olması işlemi meşru hale getirmez.

iii. Aykırılığa yol açan idari bir uygulama değil de kanun hükmünün yargı mercilerince yorumu da olabilir. Bu halde yargısal yorumun temel hak ve özgürlüklere ilişkin ölçütler temelinde değiştirilmesi ve işlemin hukuka uygunluğunun buna göre değerlendirilmesi gerekir. Örneğin gümrük vergisiyle ilgili bir kuralda zamanaşımının başlamasına yol açan “idarenin ihlalden haberdar olduğu tarih” kavramının yargı mercilerince idarenin olayla

¹¹⁸ Bu yaklaşımı daha önceki bazı çalışmalarımızda ayrıntılı bir biçimde ortaya koymuştuk. Yunus Emre Yılmazoğlu, ““Somut Norm Denetimine Başvuru” ile “Uyuşmazlığın Çözümünde Milletlerarası Antlaşma Kuralının Esas Alınması” Yöntemlerinin Yargı Mercilerince Uygulanma Önceliğinin Karşılaştırılması,” Anayasa Yargısı 39, no. 2 (2022): 302-3. Yılmazoğlu, İdari Yargıda Hak Eksenli Dönüşüm, 304-8, 323-4, 449-56, 509.

¹¹⁹ AYM, Başvuru No: 2018/5126, Karar Tarihi: 23/02/2023, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası)

ilgili soruşturma iznini verdiği tarih yerine soruşturma raporunun idareye tevdi edildiği tarih olarak yorumlandığını kabul edelim. Bu durumda, somut olayda raporun hazırlanma sürecinde iyi yönetim ilkesine aykırı şekilde doğru zamanda ve uygun yöntemle hareket edilmediği ve sürecin uzamasına neden olduğu takdirde ilgilinin daha fazla gecikme zammı ödemesine ve üzerinde orantısız bir yük bırakılmasına yol açılabilir. Bunun engellenmesi için içtihadın değiştirilmesi ya da en azından raporun hazırlanma sürecine isabet eden gecikme zammı yükünü ilgili üzerinde bırakmayacak bir yorumun benimsenmesi gerekir.

İdari işlemin dayanağı olan kanun Anayasa yanında aynı zamanda AİHS’de öngörülen ölçütlere de aykırı olabilir. Bu durumda somut norm denetimi yolunun mu yoksa Anayasa’nın 90. maddesinin beşinci fıkrasının mı uygulanması gerektiği sorunuyla karşılaşılır. Kuralın mahkemeye erişimi engelleyen veya maddi bir hakkın usul boyutunu etkileyen mahiyette olup olmadığı önem kazanmaktadır. Kural bu nitelikte değilse Anayasa Mahkemesince verilecek normun iptali yönündeki kararın objektif işlevi de dikkate alındığında, bu durumda öncelikle somut norm denetimi yolunun işletilmesi daha uygundur. Bu durumda Anayasa Mahkemesi kararının beş ay içinde gelmemesi ya da kuralın mahkemeye erişimi engelleyen veya maddi bir hakkın usul boyutunu etkileyen mahiyette bulunması halinde idari yargı merciinin, AİHS ve AİHM uygulamasının daha fazla güvence içermesi kaydıyla, Anayasa’nın 90. maddesinin beşinci fıkrasını esas alarak uyuşmazlığı AİHS temelinde çözüme kavuşturması gerekir¹²⁰.

Geniş anlamda objektif işlevin idari davalarda uygulanmasına ilişkin bu metodolojik yaklaşım önerisinden sonra son olarak objektif işlevin VDDK kararlarına yansımalarını irdeleyebiliriz.

III. DANIŞTAY VERGİ DAVA DAİRELERİ KURULU KARARLARINDA OBJEKTİF İŞLEV

Çalışmanın buraya kadar olan bölümünde bireysel başvuru kararlarının bağlayıcılık ve işlevini doktrin ve Anayasa Mahkemesi kararları temelinde ortaya koyduk. Bireysel başvuru sisteminin öngörülen amacına uygun biçimde işleyebilmesi açısından önem taşıyan kararların objektif işlevi kavramını irdeledik. Bir ihlal kararının varlığı temelinde kararda öngörülen ölçüt ve sonucun aynı ya da benzer olaylara yaygınlaştırılmasını anlatan dar

¹²⁰ Yılmazoğlu, “Uygulanma Önceliğinin Karşılaştırılması,” 302.

anlamda objektif işlev ile bireysel başvuru kararlarında ortaya konulan ölçütleri kümülatif bir biçimde ele alan ve bu ölçütlerin idari davalarda uygulanmasını önceleyen geniş anlamda objektif işlev kavramları arasındaki ayrımı inceledik. İdari davalarda yürütülen hukuka uygunluk denetiminde geniş anlamda objektif işlevin uygulanmasına yönelik bir metodoloji ortaya koyarak anılan denetime hak temelli bir yaklaşım kazandırmaya çalıştık. Çalışmada son olarak objektif işlevin Danıştay VDDK kararlarına yansımalarını aktarmaya çalışacağız.

A. Dar Anlamda Objektif İşlev Örnekleri

1. İhlal Kararının Usuli Kazanılmış Hakka İstisna Oluşturması

Danıştay VDDK, 19/01/2022 tarihli kararında öncelikle bireysel başvuru kararlarının usuli kazanılmış hak üzerindeki etkisini açıklamış ve ihlal kararlarının usuli kazanılmış hakkın oluşumuna istisna oluşturabileceğini ve bu nedenle bozma kararlarına uyularak verilen mahkeme kararlarının ihlal kararları gözetilerek tekrar bozulabileceğini belirtmiştir.

VDDK, bu sonuca ulaşırken ikincilik ilkesine ve temel hak ve özgürlüklerin korunmasındaki idari ve yargısal makamların öncelikli rolüne değinmiştir. Bu kapsamda ihlal kararı üzerine benzer uyuşmazlıklarda yeni ihlallerin önlenmesi ve derdest yargılamalarda ihlal kararında gösterilen ölçütler temelinde uyuşmazlıkların sonuçlandırılması yargı mercilerinin görevidir. Kurula göre, ihlal kararlarının bu objektif etkisinin yargı mercilerince ihmal edilmesi yeni uyuşmazlıkların bireysel başvuru mercileri önüne taşınmasına ve yeni ihlal kararlarının verilmesine yol açacaktır. Bu durum yargı mercilerinin temel hak ve özgürlüklerin korunmasındaki birincil nitelikteki sorumluluğuyla bağdaşmayacak, ayrıca bir yandan Anayasa ve AİHS'deki en temel standartlar bazında inceleme yapabilen bireysel başvuru mercilerini bireysel başvuru sisteminin öngörülme amacıyla bağdaşmayacak şekilde ön plana taşırken, diğer yandan yargı mercilerinin itibarını azaltacak ve bu durum hukuk güvenliği ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin gerçekleşmesini engelleyecektir.

Kurul bu olumsuz sonucun önlenmesinin ihlal kararlarının objektif etkisinin dikkate alınmasını gerektirdiğini vurgulamış, ardından Anayasa Mahkemesinin *Bilnam İşletmecilik ve Ticaret A.Ş.*¹²¹ kararını dikkate alarak mevcut uyuşmazlıkta usuli kazanılmış hakkın istisnalarından birinin

¹²¹ AYM, Başvuru No: 2016/3675, Karar Tarihi: 03/11/2020, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

oluşturduğunu belirtmiştir. Kurul, ihlal kararında yer alan ilkeler temelinde kanunda yer alan standart yakıt deposu kavramının Maliye Bakanlığınca¹²² yayımlanan tebliğlerle istisna miktarını daraltacak ve aynı miktarda yeni vergi yüküne yol açacak şekilde yorumlanmasının vergilendirme işlemini hukuka aykırı hale getirdiği sonucuna ulaşmış ve bozma kararı vermiştir¹²³.

2. Mülkiyet Hakkına Müdahalede Ölçülülük/Usul Güvencelerinin Sağlanması

Vergi dairesi tarafından mükellefe yazılan, beyanın düzeltilmesine yönelik müeyyide içeren yazı üzerine, ihtirazi kayıtla verilen düzeltme beyannamesine göre tahakkuk eden vergi ve kesilen cezalara karşı açılan dava, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun 378. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan kural gerekçe gösterilerek reddedilmiş, başvuru mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiasıyla bireysel başvuruda bulunmuştur. Anayasa Mahkemesi, *Arbay Petrol Gıda Turizm Taşımacılık Sanayi Ticaret Ltd. Şti. ve Arbey Turizm Taşımacılık İthalat İhracat İnşaat ve Organizasyon Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.* kararıyla¹²⁴ olayda idarenin gerçek bir teslim ya da ifaya dayanmayan fatura kullanımını tespit etmesi halinde Kanun'da öngörülen resen tarh ve ceza kesme yöntemini işletmek yerine olay tarihinde kanunda dayanağı bulunmayan bir yöntemle mükelleften müeyyide içeren bir yazıyla beyanlarını düzeltmesini istediği, beyanların düzeltilmesi nedeniyle ihtirazi kayıtla tahakkuk eden vergi ve kesilen cezaların kaldırılması istemiyle açılan davanın ise yargı mercii tarafından 213 sayılı Kanun'un 378. maddesinde yer alan ve kanuni süresinde verilen beyanlar için geçerli olan dava edilmezlik kuralının idarenin icbarı üzerine verilen beyana dayalı olarak tahakkuk eden bu vergilere karşı açılan davada da uygulanarak esası incelenmeden davanın reddedildiği, bu durumun kişilerin kayıtlara intikal ettirdikleri faturaların gerçek olduğu yönündeki iddialarını yargı mercii önüne taşımasına engel olduğu, idari ve yargısal sürecin bütününe bakıldığında, mülkiyet hakkına

¹²² Bakanlığın adı şu an “T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı” olmakla birlikte, Anayasa Mahkemesinin anılan kararında bahsi geçen düzenleyici işlemlerin [11 Seri No.lu Özel Tüketim Vergisi Genel Tebliği (Resmî Gazete Tarih ve Sayı: 07/09/2006-26282) ile 100 Seri No.lu Katma Değer Vergisi Genel Tebliği (Resmî Gazete Tarih ve Sayı: 14/09/2006-26289)] yayımlandığı tarihte anılan Bakanlığın adının “Maliye Bakanlığı” olduğu ve bahse konu bireysel başvuru kararında da bu şekilde belirtildiği gözetilerek burada Bakanlığın adı “Maliye Bakanlığı” şeklinde yazılmıştır.

¹²³ D. VDDK, E.2020/853, K.2022/17, 19/01/2022, (T.C. Danıştay Karar Arama).

¹²⁴ AYM, Başvuru No: 2015/15100, Karar Tarihi: 27/02/2019, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

anılan müdahalenin ölçülülük unsuru bağlamında usule ilişkin güvenceleri korumadığı ve mülkiyet hakkının ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır.

VDDK, 17/04/2019 tarihli kararında, bu ihlal kararını gözeterek içtihat değişikliğine gitmiş ve idarenin yazılı icbarıyla kanuni süresinden sonra verilen düzeltme beyannamelerine konulan ihtirazi kaydın dava açma hakkı vereceği sonucuna ulaşmıştır¹²⁵. Kurul, o tarihten bu yana dar anlamda objektif etki kapsamında aynı nitelikteki olaylarda anılan ihtirazi kaydın dava açma hakkı verdiği yolundaki içtihadını sürdürmektedir.

VDDK, 04/12/2019 tarihli kararında¹²⁶ ise anılan ihlal kararının sadece idarenin müeyyideli yazıya dayanarak mükelleften beyanlarını düzeltmesi halinde geçerli olduğunu, idarenin böyle bir yazılı bildirimine dayanmaksızın kanuni süresinden sonra beyanlarını düzelter mükelleflerin beyannameye koydukları ihtirazi kaydın dava açma hakkı vermeyeceğine hükmetmiştir. 15/07/2016 tarih ve 6728 sayılı Kanun'la 213 sayılı Kanun'un 370. maddesine eklenen izaha davet müessesinden önce idarenin mükelleflerden beyanlarını sözlü olarak da düzeltmesini isteyebildiği bilinen bir gerçektir. Ayrıca mükellefler yeminli mali müşavirlerinin bildirimi ya da ticari ilişki içinde bulundukları mükelleflerin bildirimi üzerine kullandıkları bazı faturaların vergi idaresince sahte fatura olarak kabul edildiğini öğrenip cezalı tarhiyata muhatap olmamak ve vergi iadelerinde sorun yaşamamak için beyanlarını düzeltmektedir. Tüm bu hallerde, vergi idaresinin kabulünün aksine faturaların sahte olmadığı iddiasının yargı mercii önünde ileri sürülüp tartışılabilmesi hukuk devletinin bir gereğidir. Bu nedenle Kurulun objektif işlev kapsamında bu hallerde de anılan ihlal kararı doğrultusunda hareket etmesinin mülkiyet hakkının korunması açısından daha uygun bir yaklaşım olduğunu düşünüyoruz.

3. Hukuki Belirsizliğin Tarh İşlemini Sebep Unsuru Yönünden Hukuka Aykırı Kılması

Kurul, kanun hükmünde kararname ile kapatılan üniversite hakkında düzenlenen vergi inceleme raporu uyarınca kanuni temsilci sıfatıyla davacı adına yapılan tarhiyatların iptali istemiyle açılan davada, 24/05/2023 tarihinde verdiği kararda, 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 17. maddesinin mülga (9) numaralı fıkrasında kanuni temsilci adına tarhiyat yapılabilmesinin *mükellefin tasfiye edilerek tüzel kişiliğinin ticaret sicilinden silinmiş olması*

¹²⁵ D. VDDK, E.2019/254, K.2019/323, 17/04/2019, (T.C. Danıştay Karar Arama).

¹²⁶ D. VDDK, E.2019/1408, K.2019/1138, 04/12/2019, (T.C. Danıştay Karar Arama).

şartına bağlandığını belirtmiştir. Tasfiye dışındaki nedenlerle sona erme halinin bu kural kapsamında kalıp kalmadığı bir tereddüde ve yargı kararlarında farklı sonuçlara ulaşılmasına neden olmuştur. 213 sayılı Kanun'un 10. maddesine 7103 sayılı Kanun'la iki fıkra eklenerek bu tereddüt giderilmiştir. Ancak, VDDK, Anayasa Mahkemesinin bu konudaki *Tevfik Ayhan* başvurusunda verdiği karara¹²⁷ da atıfta bulunarak, 7103 sayılı Kanun'un yürürlüğe girdiği tarihten önceki dönemde tasfiye dışındaki nedenlerle tüzel kişiliği sona eren mükelleflerin tüzel kişiliğinin sona ermesinden önceki döneme ait vergi ve cezaların kanuni temsilciler adına tarh edilmesindeki hukuki belirsizliğin, bu yönde yapılan tarhiyatları sebep unsuru yönünden belirli bir kanuni dayanaktan yoksun bıraktığı sonucuna ulaşmıştır.

B. Geniş Anlamda Objektif İşlev Örnekleri

1. Adil Yargılanma Hakkı Yönünden

VDDK, 03/07/2019 tarihli kararında, dava dairesinin bozma kararı üzerine davacı tarafından karar düzeltme istemi dilekçesinde ileri sürülen uyuşmazlığın esasına ilişkin bir iddianın karşılanmadığını ve adil yargılanma hakkına ilişkin ihlallerin yargılamanın ilerleyen aşamalarında da giderilebileceğini gözeterek hakkaniyete uygun yargılanma hakkının ihlal edilmemesi için anılan iddiayı ısrar kararına yöneltilem temyiz isteminin incelenmesine ilişkin kararda karşılamıştır¹²⁸.

Kurul, 09/02/2022 tarihli kararında, 213 sayılı Kanun'un vergi hatalarının düzeltilmesine ilişkin hükümlerinde düzeltme başvurusunun reddedilmesi üzerine hangi süre içinde şikâyet yoluna başvurulabileceğine ilişkin açık bir düzenlemenin yer almadığını belirtmiştir. 2577 sayılı Kanun'da idari başvurular için düzenlenen ve uyulması gereken bir süre koşulu öngörerek mahkemeye erişim hakkını kısıtlayan kuralların kıyas yoluyla şikâyet başvuruları yönünden de uygulanmasında hukuka uygunluk bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca kararda, 213 sayılı Kanun'un 123. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan kurala rağmen davacının düzeltme başvurusuna cevap verilmemesinin idarenin doğru zamanda uygun yöntemle hareket etmesine ilişkin iyi yönetim ilkesine aykırılık oluşturduğu belirtilmiştir¹²⁹.

¹²⁷ AYM, Başvuru No: 2019/17968, Karar Tarihi: 29/06/2022, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

¹²⁸ D. VDDK, E.2018/1187, K.2019/474, 03/07/2019, (T.C. Danıştay Karar Arama).

¹²⁹ D. VDDK, E.2020/1171, K.2022/77, 09/02/2022, (T.C. Danıştay Karar Arama).

VDDK, 19/02/2020 tarihli kararında, davacılar adına düzenlenen vergi inceleme raporunun ve/veya vergi tekniği raporunun ihbarname ekinde tebliğ edilmemesinin, 213 sayılı Kanun'un 108. maddesi anlamında esasa etkili bir şekil hatası oluşturmadığını öncelikle belirtmiştir. Öte yandan Kurul, adil yargılanma hakkının, yargılama sürecinin tamamının hakkaniyete uygun yürütülmesini güvence altına aldığına dikkat çekmiş, bu nedenle raporun yargılama süreci içinde davacıya tebliğ edilmesi ve davacıya etkili bir biçimde iddialarını ileri sürme imkânı tanınması halinde hakkaniyete uygun yargılanma hakkının ihlal edilmiş olmayacağına karar vermiştir¹³⁰.

Kurul, 08/03/2023 tarihli kararında, aynı maddi vakıanın farklı yorumlanmasına bağlı olarak ayrı davalarda farklı sonuçlara ulaşılması ve birbiriyle çelişen kararlar verilmesinin adil yargılanma hakkını ihlal edebileceği yolundaki içtihadına¹³¹ atıfta bulunmuştur. Kararda, taşınmazın diğer paydaşı tarafından açılan başka bir davada dava konusu taşınmazın arazi vasfında olduğu kesinleşmiş yargı kararıyla ortaya konulduğundan ve bakılan davanın da aynı maddi vakıadan kaynaklı olduğu anlaşıldığından, hakkaniyete uygun yargılama hakkı gereği, taşınmazın arsa niteliğini haiz olduğundan bahisle ikmalen yapılan tarhiyatta hukuka aykırılık bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır¹³².

2. Mülkiyet Hakkı Yönünden

Kurul, 02/03/2022 ve 08/03/2023 tarihli kararlarında fazla ya da yersiz ödenen vergilerin iadesinde paranın değerinde meydana gelen aşınma ve mülkiyetin gerçek değerinde oluşan azalma nedeniyle iade alacak ilgilinin mülkiyet hakkının korunması için faiz ödenmesi gerektiği sonucuna ulaşmıştır¹³³.

VDDK, 18/11/2020 tarihli kararında 213 sayılı Kanun'da yer alan zamanaşımına ilişkin kanuni düzenlemelerin mükelleflerin temel hak ve özgürlüklerini güvence altına aldığını vurgulamıştır. Bu doğrultuda tarh ve

¹³⁰ D. VDDK, E.2020/9, K.2020/2, 19/02/2020, (T.C. Danıştay Karar Arama). Anayasa Mahkemesi de izleyen bir tarihte *Ayfer Atalmış* kararında bu konuda benzer bir sonuca ulaşmıştır: AYM, Başvuru No: 2016/12198, Karar Tarihi: 09/06/2020, par. 36-43, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

¹³¹ AYM, Başvuru No: 2019/10802, Karar Tarihi: 07/12/2022, par. 20, AYM, Başvuru No: 2019/10793, Karar Tarihi: 19/01/2023, par. 20, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

¹³² D. VDDK, E.2021/810, K.2023/186, 08/03/2023, (T.C. Danıştay Karar Arama).

¹³³ D. VDDK, E.2022/1, K.2022/4, 02/03/2022 ve E.2021/867, K.2023/169, 08/03/2023, (T.C. Danıştay Karar Arama).

ceza kesme zamanaşımı süresi içinde usulüne uygun şekilde asıl borçlu şirkete tebliğ edilmeyen vergi ve cezaların zamanaşımına uğraması nedeniyle kamu alacağının ödenmesinden birinci derece sorumlu olan asıl borçlu şirket nezdinde takip edilemeyecek nitelikte olan kamu alacağının ikinci derece sorumlu olan şirketin kanuni temsilcisinden tahsili amacıyla düzenlenen ödeme emrinde hukuka uygunluk bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır¹³⁴.

Kurul, 04/11/2020 tarihli kararında, mülkiyet hakkına vergilendirme yoluyla yapılan müdahalenin Anayasa'nın 13, 35 ve 73. maddelerinde öngörülen kanunilik şartı nedeniyle muhakkak şekli anlamda bir kanuna dayanması gerektiği belirtmiş ve bu alanda Anayasa'nın mülga 91. maddesine aykırı olarak kanun hükmünde kararnameyle düzenleme yapılması halinde anılan tasarrufun hukuken korunmayacağını ifade etmiştir. Kurul, karara konu, iptali istenen yönetmeliğin dayanağı kanun hükmünde kararnamede yönetmelik çıkarma hususunda verilen yetkinin kapsamını konu bakımından sınırladığına, idareye vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülöklere yönelik düzenleme yapılmasına yönelik bir yetki vermediğine işaret etmiştir. Kararda son olarak, böyle bir yetki verilmiş olsaydı dahi, mülkiyet hakkına müdahalede şekli anlamda kanun şartı nedeniyle gerek kanun hükmünde kararnamenin ve gerekse buna dayanarak çıkarılan yönetmeliğin hukuka aykırı olacağı ayrıca vurgulanmıştır¹³⁵.

VDDK, 15/02/2023 tarihli kararında, indirimli orana tabi işlemler nedeniyle yüklenilen ve indirim yoluyla giderilemeyen katma değer vergisinin iadesinin izleyen yıl içinde talep edilmesi şartına bağlanmasına ilişkin kuralın, Anayasa'da öngörülen güvenceleri sağlayacak belirli ve öngörülebilir nitelikte yeterli bir kanuni temele sahip olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Kurul, iade müessesesinin niteliğini irdelermiş ve dava konusu düzenleme ile indirilecek katma değer vergisi toplamının, vergiye tabi işlemler dolayısıyla hesaplanan katma değer vergisi toplamından fazla olduğu durumlarda aradaki farkın sonraki dönemlere devrolunacağı kuralına istisna getirilerek mükelleflere indirim hakkı yanında iadenin seçimlik bir hak olarak tanındığını ifade etmiştir. Son olarak kanun koyucunun vergilendirme alanındaki geniş takdir yetkisi doktrinine de işaret ederek iade hakkının kullanılmasının izleyen yıl içinde talep edilmesi şartına bağlanmasının ölçölölük ilkesine aykırı bir sonuç oluşturmadığı sonucuna ulaşmıştır¹³⁶.

¹³⁴ D. VDDK, E.2019/1738, K.2020/1262, 18/11/2020, (T.C. Danıştay Karar Arama).

¹³⁵ D. VDDK, E.2020/696, K.2020/1139, 04/11/2020, (T.C. Danıştay Karar Arama).

¹³⁶ D. VDDK, E.2022/260, K.2023/90, 15/02/2023, (T.C. Danıştay Karar Arama).

Vergi iadelerine ilişkin başka bir tebliğ kuralı aynı tarihli farklı bir kararda incelenmiştir. Dava konusu kuralda, teminat veya yeminli mali müşavir (YMM) raporu karşılığı iade talep edilmesine karşın vergi dairelerinin yapacakları kontrollerde tespit edilen eksiklik veya olumsuzlukların bulunması halinde, vergi dairelerince, mükellefin iade dosyasındaki eksikliklerin/olumsuzlukların YMM veya mükellef tarafından düzeltiltilmesine ilişkin yazının yazılması ve belirtilen sürede YMM veya mükellef tarafından gerekli düzeltmelerin mevzuata uygun şekilde yapılmaması veya olumsuzluğun giderilmemesi durumunda iade taleplerinin vergi inceleme raporuna göre yerine getirileceği belirtilmiştir. Ölçülülük ilkesi bağlamında yapılan incelemede öncelikle kuralın, vergi düzeninin korunmasını ve haksız olarak vergi iadesi yapılmasını engelleyerek hazine zararının oluşmasını önlemeyi amaçlaması nedeniyle kamu yararının sağlanmasına yönelik olduğuna dikkat çekilmiştir. Kurul tarafından, kuralın, YMM raporu karşılığı iade taleplerinde, tespit edilen eksiklik veya olumsuzlukların giderilmemesi halinde, iade taleplerinin YMM raporu yerine vergi inceleme raporuna göre yapılacağına düzenlenmesi ve incelemeye sevk halinde iadesi talep edilen tutarın %120'si oranında teminat verilmesi halinde iade talebinin yerine getirileceğinin öngörüldüğüne dikkat çekilmiştir. YMM'lerin haksız iade taleplerindeki sorumluluğuna ilişkin kurallar da göz önünde bulundurulduğunda, iadenin vergi inceleme raporuna göre ya da teminat verilmesi halinde yapılacağına öngörülmesinin, kuralla ulaşılmak istenen kamu yararına dayalı amaç bakımından gerekli olmadığı gibi iadenin gecikmesine sebebiyet verebilecek nitelikte olduğu, bu nedenle iade talebinde bulunan mükellefe aşırı bir külfet yükleyeceği, bu durumun ise kamu yararı ile kişi yararı arasındaki dengenin bozulmasına yol açacağı, bu gerekçeyle dava konusu düzenleyici işlemin orantılı olmadığı sonucuna varılmıştır¹³⁷.

VDDK, 22/11/2023 tarihli kararında, ısrar kararının dayandığı gerekçeyi değiştirerek temyiz istemini reddetmiştir. İsrar kararında, limited şirket ortağının, ortak oldukları döneme ilişkin olmakla birlikte paylarını devrettikten sonra ortaya çıkan, şirketin defter ve belgelerinin ibraz edilmemesi fiiline dayalı resen tarh nedenine bağlı kamu alacaklarından kusursuz olarak sorumlu tutulmasının ölçülü olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Kararda hukuka uygunluk denetimi hak eksenli bir içerikle ele alınmıştır. Ancak VDDK, kararında yer verilen hak eksenli içeriği dikkate almadan resen tarh nedeninin, ortağın şirket işlemleri ile ilgili her türlü bilgiye erişme

¹³⁷ D. VDDK, E.2022/261, K.2023/100, 15/02/2023, (T.C. Danıştay Karar Arama).

imkânını kaybettiği pay devrinden sonraki bir tarihte ortaya çıkmış olmasına önem atfederek davacının sorumlu tutulamayacağı sonucuna ulaşmıştır¹³⁸. Israr kararında dayanan gerekçenin değiştirilmesi yerine geniş anlamda objektif işlev açısından ısrar kararına yöneltilen temyiz isteminin reddedilerek kararın onanmasının daha uygun olacağını değerlendirmekteyiz.

Kurul, 02/10/2024 tarihli kararında, ek mali yükümlülük öngören dava konusu düzenleyici işlemi öngörülebilirlik ve eşitlik ilkeleri yönünden denetime tabi tutmuştur. Düzenlemede, uluslararası fiyatın tespitinde, gümrük beyannamesinin tescil edildiği günün içinde bulunduğu haftadan bir önceki haftada en son yayımlanmış yabancı bir kömür borsasının kapanış endeksinin kullanılması öngörülmektedir. VDDK, kömür ithalatında maliyetin düşük tutulması amacıyla uzun vadeli sözleşmelerin esas alınabildiğine dikkat çektikten sonra, fiyatın beyannamenin tescil tarihine göre belirlenmesi nedeniyle ticari planlamanın yapılmasından gerçekleştirilmesine kadar olan süreçte kömür alım sözleşmesinin imzalandığı, malın gemiye yüklendiği ve faturanın düzenlendiği tarihlerde farklı fiyatların oluştuğu göz önünde bulundurulduğunda, ithalatçının beyannamenin tescil tarihinden önceki haftada oluşacak son kapanış endeksini ve ne kadar ek mali yükümlülüğe katlanacağını bilme ve maliyet hesabı yapabilme imkânının bulunmadığını, bu durumun öngörülebilirlik ilkesine aykırılık oluşturduğunu belirtmiştir. Diğer yandan Kurul, ek mali yükümlülüğün, yerli kömür üreticisini korumak amacıyla ancak sadece ithal kömür kullanan elektrik üreticilerine yönelik olarak getirildiğine işaret etmiştir. Kararda, kömür ithal eden başka sektörlerin de bulunduğu dikkate alındığında ek mali yükümlülüğün sadece elektrik üretenler yönünden öngörülmesinin farklı bir muamele oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, devletin dış ticaretin düzenlenmesi amacıyla ek mali yükümlülük öngörmekte geniş bir takdir yetkisi bulunmakla birlikte, anılan farklı muamelenin ancak objektif ve makul bir nedene dayanma ve ölçülü olma kriterlerini sağladığı müddetçe hukuka uygun addedileceği sonucuna ulaşılmıştır. Düzenleyici işlemle yurt için kömür üreticisinin korunmaya çalışıldığı belirtilmekle birlikte elektrik santralinin ihtiyacı olan kömürün miktarı ve kalori değeri göz önünde bulundurulduğunda, iç üretimin

¹³⁸ D. VDDK, E.2022/234, K.2023/1404, 22/11/2023, (T.C. Danıştay Karar Arama). Aynı yönde: D. VDDK, E.2023/291, K.2025/105, 26/02/2025, (T.C. Danıştay Karar Arama). Öte yandan Danıştay Üçüncü Dairesi bu tür uyuşmazlıklara anayasal bir temelde yaklaşmakta ve limited şirket ortağının anılan kamu alacağından sorumlu tutulmasına yönelik müdahalenin ölçüsüz olduğu sonucuna ulaşmaktadır. D. 3.D, E.2021/2914, K.2023/2572, 20/06/2023, (T.C. Danıştay Karar Arama).

bu ihtiyacı miktar ve kalori değeri açısından karşılamakta yetersiz kaldığı, dolayısıyla ek mali yükümlülüğün davacı üzerinde orantısız bir yük bıraktığı, ayrıca birçok sektörün ithal kömür kullandığı dikkate alındığında sadece elektrik üreten açısından ek mali yükümlülük öngörülmesinin dayandığı objektif ve makul bir nedenin davalı tarafından ortaya konulamadığını belirterek düzenleyici işlemi hukuka aykırı bulmuştur¹³⁹.

3. Ne Bis In Idem İlkesi Yönünden

Kurulun 08/03/2023 tarihli kararında, Anayasa Mahkemesinin norm denetimi kararında ne bis in idem ilkesi yönünden belirlenen ölçütlerin idari davalarda esas alınması söz konusu olmuştur.

Anayasa Mahkemesi 4/11/2021 tarihli ve E.2019/4, K.2021/78 sayılı kararıyla¹⁴⁰ 213 sayılı Kanun'un 367. maddesinin son fıkrasını Anayasa'ya aykırı olduğu sonucuna ulaşarak iptal etmiştir. Kararda aynı fiil nedeniyle iki kez yargılanmama ve cezalandırılmama güvencesine yönelik ölçütler belirlenmiştir. Kurul da bu ölçütler ışığında aynı fiil nedeniyle vergi kabahatine ilişkin idari cezalandırma (ve idari dava süreci) ile vergi suçuna ilişkin ceza soruşturması ve kovuşturmasına ilişkin süreçlerin ne bis in idem ilkesine aykırılık teşkil etmeyecek şekilde bağlantılı yürütülüp yürütülmediğinin araştırılması gerektiğine karar vermiştir¹⁴¹.

Anayasa Mahkemesinin yukarıda anılan kararında ne bis in idem ilkesine aykırılık oluşmaması için aynı fiille/farklı fakat bağlantılı fiillerle işlenen vergi kaçakçılığı suçu ve vergi kabahatiyle ilgili cezalandırma/yargılama süreçlerinin bağlantılı yürütülmesi gerektiği belirtilmiştir. Anayasa Mahkemesi iki sürecin bağlantılı yürütülüp yürütülmediğinin ise bazı ölçütler temelinde değerlendirileceğini ifade etmiştir. Buna göre bağlantılı yürütülme açısından *tamamlayıcılık* (mevzuatta suç ve kabahatin fiilin/bağlantılı fiillerin farklı yönlerini ele almak üzere birbirini tamamlayıcı farklı amaçlarla öngörülmüş olması¹⁴²), *öngörülebilirlik* (ilgilinin hakkında birden fazla süreç yürütülebileceğini, fiili/bağlantılı fiilleri işlenmeden önce öngörebilmesi), *delillerin toplanması ve değerlendirilmesi ile olguların tespiti*nde yeterli *etkileşim* (süreçlerin işletilmesinde birden fazla bağımsız süreç yürütüldüğü

¹³⁹ D. VDDK, E.2024/449, K.2024/841, 02/10/2024, (T.C. Danıştay Karar Arama).

¹⁴⁰ AYM, E.2019/4, K.2021/78, Karar Tarihi: 04/11/2021, par. 26-33, 71-89, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

¹⁴¹ D. VDDK, E.2021/1293, K.2023/179, 08/03/2023, (T.C. Danıştay Karar Arama).

¹⁴² Barış Bahçeci, "İHAM İçtihadı Açısından Türkiye'de Vergi ve Ceza Yargılamalarının Etkileşimi Sorunu," Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi 10, no. 2 (2022): 323.

izlenimi veren tekrarların önlenmesi), *aşırı külfetin önlenmesi* (daha önce kesinleşen süreçte uygulanan yaptırımın sonradan kesinleşen süreçte dikkate alınması) ve *zamansal uyum* (iki sürecin zaman yönünden bağlantılı yürütülmesi ve bir sürecin diğer sürecin tamamlanmasından sonra makul bir süre içerisinde sonlandırılması)¹⁴³ ölçütlerin karşılanması gerekir.

Danıştay Vergi Dava Daireleri Kurulu kararında, bu ilkeler ışığında değerlendirme yapılması gerektiği yönünde bozma kararı verilmiştir.

SONUÇ

Bireysel başvuru sistemi, kamu gücü kullanan tüm organlara sorumluluk yüklemekte ve sistemin sağlıklı işlemesi de tüm organların belirli bir hukuki temele dayanarak tasarrufta bulunmalarını gerektirmektedir. Şüphesiz bu hukuki temel Anayasa ve Anayasa'nın yorumuna ilişkin Anayasa Mahkemesi kararlarıdır.

Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru kararlarında anayasal ölçütler temelinde kanunların uygulanmasının Anayasa'ya uygunluğunu değerlendirmektedir. Bu kararların sadece başvuru yönünden bir işlevinin olduğunun kabul edilmesi ve kamu gücü kullanan organlara tüm tasarruflarında yön gösterici bir işlevinin bulunduğu yadsınması, hak ihlallerinin sürmesine, temel hak ve özgürlüklerin kamu gücü kullanan organların bu konudaki sorumluluklarına aykırı biçimde ve yeterli ölçüde korunamamasına, bireysel başvuru mercii önündeki iş yükünün artmasına ve bu mercii asıl işlevinden uzaklaşmasına nihayetinde ve belki de en önemlisi anayasal düzenin bozulmasına yol açabilir. Bireysel başvuru kararlarının objektif bağlayıcılığının bulunduğu yönelik bir düzenlemenin bulunmamasının objektif işlevinin bulunmadığı anlamına gelmeyeceği açıktır. Dolayısıyla bireysel başvuru kararları objektif bir işleve sahiptir ve bireysel başvuru sisteminin ikincilik ilkesine uygun ve anayasal düzenin, hukukun ve temel hak ve özgürlüklerin korunması amacını gerçekleştirecek biçimde işletilmesi bu işlevin yaygınlaştırılmasına bağlıdır.

Objektif işlev sadece bir temel hak ve özgürlük ihlaline yol açan yasal, idari ve yargısal içtihatlarla ilişkin nedenlerin ortadan kaldırılması/temel hak ve özgürlüklerin korunması amacına matuf bir biçimde değiştirilmesiyle

¹⁴³ Ahmet Emrah Geçer, “İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi’nin Vergi Cezalarında “Non Bis İn İdem” İlkesine İlişkin A ve B v. Norveç Kararının Türk Vergi Hukuku Uygulamasına Etkileri,” Vergi Sorunları Dergisi 350 (2017): 110.

sınırlı dar anlamıyla anlaşılabilir. Objektif işlevin, somut bir ihlal kararından hareket etmek yerine, Anayasa Mahkemesinin bir Anayasa kuralına bireysel başvuru kararlarıyla kazandırdığı anlamı esas alan yorumunun tüm uyuşmazlıkların çözümünde referans olarak benimsenmesi olarak tanımlayabileceğimiz, Anayasa kurallarına doğrudan uygulanma kabiliyeti kazandıran daha geniş bir anlaşılma biçiminin olduğunu da düşünüyoruz.

İdari davalarda hukuka uygunluk denetiminin kanun ve kanun altı düzenlemelerin yorumuyla sınırlanmaması ve bireysel başvuru kararlarının bilhassa geniş anlamda objektif işleviyle ele alınarak hukuka uygunluk denetimine temel hak ve özgürlüklerin korunması amacına uygun bir içerik kazandırılması gerekir. Bugüne kadar böyle bir içeriğin kazandırılmaması, temel hak ve özgürlüklerin korunmasına ilişkin ölçütlerin yeterince kavranamamış olması yanında bu ölçütlerle idari yargı denetiminde benimsenen yöntemi bağdaştıracak bir metodun ortaya konulmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Temel hak ve özgürlüklerin korunmasına ilişkin ölçütlerin farklılığı nedeniyle konu ayrı bir çalışmada başlı başına incelenmeyi hak etmekle birlikte bu çalışmada devletin negatif yükümlülüklerine ilişkin kanunilik, meşru amaç ve ölçülülük ölçütlerinin sırasıyla idari işlemin sebep, amaç ve konu unsurları yönünden yapılacak denetimde esas alınabileceğini ortaya koyduk. Böylece bireysel başvuru kararları geniş anlamda objektif işleviyle idari yargıda uygulama alanı bulacak ve ilgili Anayasa kuralları Anayasa'nın 11. maddesinin gerekçesinde yer alan belirlemeye de uygun şekilde idari yargı mercilerince doğrudan uygulanma kabiliyeti kazanmış olacaktır. Ayrıca bu uygulama yöntemiyle Anayasa'nın 138. maddesinde benimsenen hukuk kaynaklarından Anayasa, hâkimin vicdani kanaatini oluşturma açısından referans olacaktır.

Danıştay VDDK kararlarında hem dar anlamda objektif işlevin uygulanması görülmekte hem de Kurulun zaman zaman verdiği kararlarında objektif işlevi, geniş anlamıyla benimseyerek anayasal ölçütlere Anayasa Mahkemesinin yorumuyla kazandığı anlam doğrultusunda hukuka uygunluk denetimde yer verdiği ve böylece temel hak ve özgürlüklerin korunmasındaki birincil derecedeki sorumluluğunu ifa ettiği anlaşılmaktadır. Bu uygulamanın yaygınlaşması, hem hukuka uygunluk denetiminin 2577 sayılı Kanun'un 2. maddesiyle kazandığı yeni anlamına uygun şekilde gerçekleştirilmesine hem de anayasal düzenin idari yargı mercileri eliyle tesisine imkân verecektir.

KAYNAKÇA

- Açıkgül, Hacı Ali. “Bireysel Başvuru Kararlarının İcrasına İlişkin Düzenlemeler ve Kurumsal Yapılanma İhtiyacı.” *Anayasa Yargısı* 33, (2016): 127-132.
- Akçıl, Yılmaz. “Bireysel Başvuru Kararlarının Subjektif ve Objektif Etkisinin İdari Yargı Yönünden İncelenmesi.” *Anayasa Yargısı* 39, no. 1, (2022): 1-45.
- Akgün, Deniz Polat. *Hakların Geliştirilmesinde Bireysel Başvuru Yolunun Anlamı ve Çevre Hakkı (Haklar ve Araştırmalar Derneği Yayını, 2022)*, 13, <https://dogadernegi.org/wp-content/uploads/2023/06/bireysel-basvuru-ve-cevre-hakki.pdf>.
- Ardıçoğlu, Artuk. “Temel Hak ve Özgürlükler Temelli Hukuka Uygunluk Denetimi,” *Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru: Güncel Gelişmeler Sempozyumu* (2019) (yayımlanmamış çalışma).
- Arslan, Zühtü. “Anayasa Mahkemesi Başkanı Sayın Zühtü Arslan’ın Açış Konuşması.” *İçinde Bireysel Başvuruda İş Yükü ve Çözüm Önerileri Sempozyumu*, 7-12. *Anayasa Mahkemesi Yayınları*, 2022.
- Arslan, Zühtü. “Adli-İdari Yargıda Bireysel Başvuru İhlal Kararları ve İhlalin Sonuçlarının Ortadan Kaldırılması” Konulu Bölge Toplantısında Yapılan Açış Konuşması (2022), <https://anayasa.gov.tr/tr/baskan/konusmalar/anayasa-mahkemesinin-ihlal-kararlarinin-etkileri/>.
- Arslan, Zühtü. *Anayasa Mahkemesi Üyesi Basri Bağcı’nın Andiçme Töreni Açış Konuşması*, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/eski-baskanlarin-konusmalari/zuhtu-arslan/konusmalar/anayasa-mahkemesi-uyesi-basri-bagci-nin-andicme-toreni-acis-konusmasi/>.
- Arslan, Zühtü. *Anayasa Mahkemesinin 61. Kuruluş Yıldönümünde Yaptığı Açış Konuşması*, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/eski-baskanlarin-konusmalari/zuhtu-arslan/konusmalar/anayasa-mahkemesinin-61-kurulus-yildonumunde-yaptigi-acis-konusmasi/>.
- Azrak, A. Ülkü. “Türk Anayasa Mahkemesi.” *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 28, no. 3-4 (1962): 649-700.
- Bağcı, Basri. “Bireysel Başvuru Kararlarının Objektif İşlevi.” *İçinde Zühtü Arslan’a Armağan*, editör Engin Yıldırım, Yusuf Şevki Hakyemez, Murat Şen, Ömer Gedik, 1006-35. *Anayasa Mahkemesi Yayınları*, 2024.
- Bahçeci, Barış. “İHAM İçtihadı Açısından Türkiye’de Vergi ve Ceza Yargılamalarının Etkileşimi Sorunu.” *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi* 10, no. 2 (2022): 307-38.
- Başlar, Kemal. “Uluslararası Antlaşmaların Onaylanması, Üstünlüğü ve Anayasal Denetimi Üzerine.” *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni: Prof. Dr. Sevin Toluner’e Armağan*, Özel Sayı, 24/1-2, (2004): 279-336.

- Baymuş, Turgut ve Eray Acar. “Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararlarının Bağlayıcılığı Üzerine Bir Değerlendirme.” *Dumlupınar Üniversitesi İİBF Dergisi* 11, (2023): 119-128. <https://doi.org/10.58627/dpuibf.1300347>.
- Çelebi, Ece Göztepe. “Bireysel Başvuru Kararlarının Bağlayıcılığı ve İcrası Sorunu ile Kurumsallaşma İhtiyacı.” *Anayasa Yargısı* 33, (2016): 93-118.
- Çilingir, Ali İhsan Özgür. *Vergi Hukukunda Yorum Metodolojisi*. Adalet Yayınevi, 2023.
- Çobanoğlu, Revşan Deniz. “Bireysel Başvuruda İş Yüğü ve Çözüm Önerileri Sempozyumu.” içinde *Bireysel Başvuruda Avukatla Temsil: Sorunlar ve Öneriler*, 41-3. Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2022.
- Doğanoğlu, Ali Erdem. “Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuruda “Başvurunun Reddi Kararı”.” *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 13, no. 2, (2018): 497-537.
- Eren, Abdurrahman. “Hukuki Yorum Yöntemleri Açısından Bireysel Başvuru Kararlarının Anayasanın Yorumuna Etkileri.” *Anayasa Yargısı* 33, (2016): 231-301.
- Eren, Abdurrahman. *Anayasa Hukuku Dersleri*. Seçkin Yayıncılık, 2024.
- Ergül, Ozan. “Usulüne Göre Yürürlüğe Konulmuş Milletlerarası Antlaşmalar Kanun Hükmündedir.” İçinde *Yıldırım Uler’e Armağan*, editör Muhammed Erdal, 65-86. Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Ergül, Ozan. “Bireysel Başvuru Üzerinden Hukuk Metoduna Odaklanmak: Norm somutlaşması, İhmal Yaptırımı ve İçtihat Farklılığı Özelinde Bir Genel Değerlendirme.” *Anayasa Yargısı* 35, (2018): 225-39.
- Erkut, Celal. *Kamu Kudreti Ayrıcalıkları ve Tutuk Adalet Anlayışı*. Yenilik Basımevi, 2004.
- Esen, Selin. “Türkiye’de Anayasa Şikayeti.” İçinde *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikayeti/Anlamı, Kapsamı ve Olası Sorunlar)*, 44-55. Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2011.
- Geçer, Ahmet Emrah. “İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi’nin Vergi Cezalarında “Non Bis İn İdem” İlkesine İlişkin A ve B v. Norveç Kararının Türk Vergi Hukuku Uygulamasına Etkileri.” *Vergi Sorunları Dergisi* 350 (2017): 108-120.
- Gemalmaz, Burak. “Türk Anayasa Mahkemesinin Trajedisi: Bireysel Başvuru Yolunun Etkisizliğinin Bazı Sebepleri ile Bunu Giderecek Bazı Öneriler.” İçinde *Bireysel Başvuruda İş Yüğü ve Çözüm Önerileri Sempozyumu*, 57-75. Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2022.
- Gökcan, Hasan Tahsin. “Birinci Oturum Açış Konuşması.” İçinde *Bireysel Başvuruda İş Yüğü ve Çözüm Önerileri Sempozyumu*, 15-6. Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2022.

- Gören, Zafer. “Anayasa Mahkemesi’ne Kişisel Başvuru (Anayasa Şikayeti).” *Anayasa Yargısı* 11, (1994): 97-134.
- Gören, Zafer. *Anayasa Hukuku*. Yetkin Yayıncılık, 2020.
- Göztepe, Ece. *Anayasa Şikayeti*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, 1993.
- Göztepe, Ece. “Ece Göztepe’nin Konuşması.” *İçinde Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikayeti/Anlamı, Kapsamı ve Olası Sorunlar)*, 32-43. Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2011.
- Göztepe, Ece. “Anayasa Mahkemesi’nin İş Yükünün Azaltılması – Almanya’dan Örnekler ve Çözüm Önerileri.” *İçinde Bireysel Başvuruda İş Yüğü ve Çözüm Önerileri Sempozyumu*, 223-52. Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2022.
- Gözler, Kemal. *Hukuka Giriş*. Ekin Yayınları, 2012.
- Gülmez, Mesut. “Anayasa Değişikliği Sonrasında İnsan Hakları Sözleşmelerinin İç Hukuktaki Yeri ve Değeri.” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, no. 54, (2004): 147-161.
- Hamdemir, Berkan. *Türk Anayasa Hukukunda Bireysel Başvuru*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, 2013. 26, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Hirsch, Ernst. “Anayasa’nın Özel Hukuk Kurallarına Etkileri.” *İçinde Birinci Türk Hukuk Kongresine Sunulan Tebliğler*, 3-13. Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 1971.
- Hirş, Ernst E. *Pratik Hukukta Metot*. Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2023.
- Işıқтаç, Yasemin ve Sevtap Metin. *Hukuk Metodolojisi*. Filiz Kitabevi, 2023.
- İnceoğlu, Sibel. “İspanya’da Yapılan Reformlar Çerçevesinde Anayasa Mahkemesi Önündeki Dava Yoğunluğuna İlişkin Bir Değerlendirme.” *İçinde Bireysel Başvuruda İş Yüğü ve Çözüm Önerileri Sempozyumu*, 195-222. Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2022.
- Karan, Ulaş. *Bireysel Başvuru Kararlarının İcrası: Eski Alışkanlıklar, Yeni Sorunlar, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Usulünün İlk Dört Yılına Dair Bir Değerlendirme (İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayını, 2017)*, https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2017/08/21/bireysel_basvuru_kararlarinin_icrasi_bilgi_universitesi.pdf.
- Karan, Ulaş. *Öğretide ve Uygulamada Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı ve İcrası Norm Denetimi ile Bireysel Başvuru Usulünde Verilen Kararlar Özelinde Bir İnceleme*. On İki Levha Yayıncılık, 2018.
- Kanadoğlu, Korkut. *Anayasa Mahkemesi*. Beta Yayıncılık, 2004.

- Kanadoğlu, Korkut. Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru. On İki Levha Yayıncılık, 2015.
- Kanadoğlu, Osman Korkut ve Ahmet Mert Duygun. Anayasa Hukukunun Genel Esasları. On İki Levha Yayıncılık, 2021.
- Kaya, Semih Batur. Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvurunun Etkileştirilmesi: Kararların Bağlayıcılığı ve İcrası. Yetkin Yayıncılık, 2022.
- Koca, Mahmut ve Nihat Bulut, “Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Üzerine Verdiği Kararların Objektif Etkisi.” İçinde Zühtü Arslan’a Armağan, editör Engin Yıldırım, Yusuf Şevki Hakyemez, Murat Şen, Ömer Gedik, 1442-1464. Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2024.
- Kontacı, Ali Ersoy. “Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuruda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin Yorumu.” Ankara Barosu Dergisi, no. 4 (2014): 108-17.
- Köküsarı, İsmail. “Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Yolunda İhlal Kararlarının Kesinliği, Bağlayıcılığı ve Etkisi.” Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 22, no. 1-2 (2018): 1-56.
- Köksal, Tuğçe Duygu. “Bireysel Başvuruda Avukatla Temsil: Sorunlar ve Öneriler.” İçinde Bireysel Başvuruda İş Yüğü ve Çözüm Önerileri Sempozyumu, 45-55. Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2022.
- Mellinghof, Rudolf. “Federal Almanya Cumhuriyeti’nde Anayasa Şikayeti,” Anayasa Yargısı 26, (2009): 31-44.
- Özbudun, Ergun. Türk Anayasa Hukuku. Yetkin Yayıncılık, 2014.
- Özkaya, Kadir. Anayasa Mahkemesinin Temel Haklar Alanındaki Kararlarının Etkili Şekilde Uygulanması Ortak Projesi Hâkim ve Cumhuriyet Savcılarına Yönelik “Adil Yargılanma Hakkı Eğitimi” Programı Açış Konuşması, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/konusmalar/kadir-ozkaya/anayasa-mahkemesi-kararlarinin-etkili-uygulanmasi-projesi-kapsaminda-duzenlenen-adil-yargilanma-hakki-egitimi-programi-acis-konusmasi/>.
- Sabuncu, M. Yavuz ve Selin Esen Arnwine. “Türkiye İçin Anayasa Şikayeti Modeli Türkiye’de Bireysel Başvuru Yolu.” Anayasa Yargısı 21, (2017): 229-46.
- Sağlam, Fazıl ve Korkut Kanadoğlu. Anayasa Yargısı Ders Notları. On İki Levha Yayıncılık, 2024.
- Şimşek, Aydın. “Adli Yargı ve İnsan Hakları Denetimi.” İçinde Bireysel Başvuruda İş Yüğü ve Çözüm Önerileri Sempozyumu, 179-88. Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2022.
- Şirin, Tolga. Türkiye’de Anayasa Şikâyeti (Bireysel Başvuru) İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Almanya Uygulaması ile Mukayeseli Bir İnceleme. On İki Levha Yayıncılık, 2013.

Şirin, Tolga. Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Bireysel Başvuru Hakkı. On İki Levha Yayıncılık, 2015.

Yargıtay Başkanlığı, Basın Açıklaması, <https://www.yargitay.gov.tr/item/1755/basin-aciklamasi>.

Yaltı, Billur. Vergi Yükümlüsünün Hakları. Beta Yayıncılık, 2006.

Yılmazoğlu, Yunus Emre. İdari Yargıda Hak Eksenli Dönüşüm -Vergi Uyuşmazlığından Doğan İdari Davalarda Mülkiyet Hakkının Korunması. On İki Levha Yayıncılık, 2021.

Yılmazoğlu, Yunus Emre ve İsmail Emrah Perdecioğlu, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli). Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2021.

Yılmazoğlu, Yunus Emre. ““Somut Norm Denetimine Başvuru” ile “Uyuşmazlığın Çözümünde Milletlerarası Antlaşma Kuralının Esas Alınması” Yöntemlerinin Yargı Mercilerince Uygulanma Önceliğinin Karşılaştırılması.” Anayasa Yargısı 39, no. 2 (2022): 263-309.

AYM, E.2019/4, K.2021/78, Karar Tarihi: 04/11/2021, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

AYM, Başvuru No: 2018/5126, Karar Tarihi: 23/02/2023, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

AYM, Başvuru No: 2014/2293, Karar Tarihi: 01/12/2016, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

AYM, Başvuru No: 2014/11928, Karar Tarihi: 21/06/2017, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

AYM, Başvuru No: 2023/18536, Karar Tarihi: 25/07/2023, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

AYM, Başvuru No: 2019/33281, Karar Tarihi: 26/01/2023, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

AYM, Başvuru No: 2012/403, Karar Tarihi: 26/03/2013, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

AYM, Başvuru No: 2015/15100, Karar Tarihi: 27/02/2019, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

AYM, Başvuru No: 2016/12198, Karar Tarihi: 09/06/2020, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

AYM, Başvuru No: 2018/30030, Karar Tarihi: 17/9/2020, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

AYM, Başvuru No: 2016/3675, Karar Tarihi: 03/11/2020, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).

- AYM, Başvuru No: 2017/21882, Karar Tarihi: 10/02/2021, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).
- AYM, Başvuru No: 2019/17968, Karar Tarihi: 29/06/2022, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).
- AYM, Başvuru No: 2019/10802, Karar Tarihi: 07/12/2022, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).
- AYM, Başvuru No: 2019/10793, Karar Tarihi: 19/01/2023, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).
- AYM, Başvuru No: 2023/53898, Karar Tarihi: 25/10/2023, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası).
- D. VDDK, E.2020/853, K.2022/17, 19/01/2022, (T.C. Danıştay Karar Arama).
- D. VDDK, E.2019/254, K.2019/323, 17/04/2019, (T.C. Danıştay Karar Arama).
- D. VDDK, E.2018/1187, K.2019/474, 03/07/2019, (T.C. Danıştay Karar Arama).
- D. VDDK, E.2019/1408, K.2019/1138, 04/12/2019, (T.C. Danıştay Karar Arama).
- D. VDDK, E.2020/9, K.2020/2, 19/02/2020, (T.C. Danıştay Karar Arama).
- D. VDDK, E.2020/696, K.2020/1139, 04/11/2020, (T.C. Danıştay Karar Arama).
- D. VDDK, E.2019/1738, K.2020/1262, 18/11/2020, (T.C. Danıştay Karar Arama).
- D. VDDK, E.2020/1171, K.2022/77, 09/02/2022, (T.C. Danıştay Karar Arama).
- D. VDDK, E.2022/1 K.2022/4, 02/03/2022, (T.C. Danıştay Karar Arama).
- D. VDDK, E.2022/260, K.2023/90, 15/02/2023, (T.C. Danıştay Karar Arama).
- D. VDDK, E.2022/261, K.2023/100, 15/02/2023, (T.C. Danıştay Karar Arama).
- D. VDDK, E.2021/867, K.2023/169, 08/03/2023, (T.C. Danıştay Karar Arama).
- D. VDDK, E.2021/810, K.2023/186, 08/03/2023, (T.C. Danıştay Karar Arama).
- D. VDDK, E.2021/1293, K.2023/179, 08/03/2023, (T.C. Danıştay Karar Arama).
- D. VDDK, E.2022/234, K.2023/1404, 22/11/2023, (T.C. Danıştay Karar Arama).
- D. VDDK, E.2024/449, K.2024/841, 02/10/2024, (T.C. Danıştay Karar Arama).
- D. VDDK, E.2023/291, K.2025/105, 26/02/2025, (T.C. Danıştay Karar Arama).
- D. 3.D, E.2021/2914, K.2023/2572, 20/06/2023, (T.C. Danıştay Karar Arama).

Yazar Beyanı / Author's Declaration**Mali Destek / Financial Support:**

Yazar(lar), bu çalışmanın araştırılması, yazarlığı veya yayımlanması için herhangi bir finansal destek almadığını/alınmadığını beyan eder. / *The author(s) declare(s) that no financial support was received for the research, authorship, or publication of this study.*

Yazar Katkıları / Authors' Contributions:

Bu çalışma, yazar(lar) tarafından hazırlanmış olup, tüm yazar(lar) çalışmaya asli katkı sağlamış ve makalenin son halini onaylamıştır. / *This study was prepared by the author(s). All author(s) contributed substantially to the work and approved the final version of the manuscript.*

Çıkar Çatışması-Ortak Çıkar / Declaration of Conflict of Interest-Common Interest:

Yazar(lar) tarafından herhangi bir çıkar çatışması veya ortak çıkar beyan edilmemiştir. / *No conflict of interest or common interest has been declared by the author(s).*

Etik Kurul Onayı / Ethics Committee Approval:

Çalışmanın herhangi bir etik kurul onayı veya özel bir izne ihtiyacı yoktur. / *This study does not require ethics committee approval or any special permission.*

Araştırma ve Yayın Etiği / Research and Publication Ethics:

Yazar(lar), çalışmanın tüm süreçlerinde derginin bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyduğunu, makalenin özgün olduğunu ve intihal yapılmadığını, verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, suç unsuru veya hukuka aykırı yöntem kullanılmadığını, üçüncü kişilerin telif haklarının ihlal edilmediğini, karşılaşılabilecek etik ihlallerde derginin ve editör kurulunun sorumlu olmadığını, ayrıca bu çalışmanın başka bir akademik yayın ortamında değerlendirilmediğini beyan eder. / *The author(s) declare(s) that they have complied with the journal's scientific, ethical, and citation principles throughout all stages of the study; that the manuscript is original and not plagiarized; that no falsification of data has been made; that no unlawful method or material has been used; that no third-party copyrights have been infringed; that the journal and its editorial board bear no responsibility for any potential ethical violations; and that this study has not been submitted to or evaluated in any other academic publication.*